

1. Avrupa Konseyi

1.1 Tarihçe - yapı

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri, yaşanan yıkımların tekrarlanmaması için bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmeye yönelik ihtiyaçlar doğrultusunda düşünceler geliştirmeye başlamışlardır.

Bu doğrultuda insan hakları, medya, hukuksal alanda işbirliği, sosyal dayanışma, sağlık, eğitim, kültür, spor, gençlik, yerel demokrasiler, sınır ötesi işbirliği, çevre ve bölgesel planlama alanlarında çalışacak bir birlik oluşturma düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Süreç içinde evrensel barışın kurulmasının mümkün olamayacağı düşüncesinden hareketle, bölgesel işbirliğini sağlayacak ortak değerlere sahip kurumların ortaya çıkması gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmıştır¹. 1946 yılında Winston Churchill'in Zürih'te yaptığı bir konuşmada bir "Avrupa Birleşik Devletleri"nden bahsetmesi ve ilk adım olarak Avrupa Konseyi'ni önermesi, somut adımlardan birinin atılması anlamını taşımaktadır. Bu konuşmadan sadece iki yıl sonra on altı Avrupa ülkesinden gelen yedi yüz delegenin katılımıyla Mayıs 1948'de Hollanda'nın Lahey kentinde toplanan Avrupa Kongresi önemli bir çağrıda bulunarak bu düşüncüyü sonraki adıma taşımıştır. Bununla ile Avrupalılara bir 'Avrupa Birliği' kurma çağrısında bulunan delegeler, aynı zamanda bir insan hakları temel yasasının kaleme alınmasını ve bu yasanın uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmanın geliştirilmesini gündeme getirmişlerdir.

Kongre sonrasında ortaya çıkan Avrupa Hareketi Örgütü, Şubat 1949'da Avrupa Birliği İlkeleri Bildirgesi'ni yayımlayarak Avrupa halklarının özgürlük içinde bir birlik oluşturması şeklinde tanımladıkları amaç doğrultusunda çalışmaya devam etmiştir. Avrupa Konseyi düşüncesi bu hareket sürecinde olgunlaşarak 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da toplanan 10 Batı Avrupa ülkesinin Avrupa Konseyi Statüsü'nü imzalamasıyla hayata geçmiştir. Merkezi Strasbourg olmak üzere kurulan Avrupa Konseyi, başta hukuk ve insan haklarının korunması, eğitim ve kültür alanlarında anlaşmalar kabul eden,

¹ Avrupa ülkeleri arasında işbirliği kurma çabaları sonucu ortaya çıkan üç önemli örgüt; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Konseyi'dir.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

hükümetlerarası bir kuruluştur. Avrupa Konseyi Statüsü'nün 1/a maddesi, Konsey'in amacını açıkça ifade etmektedir:

“Avrupa Konseyi'nin amacı, üyeler arasında müşterek mirasları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir.”

Avrupa Konseyi'nin amaçları arasında yer alan ilkelerin en önemlisi hiç şüphesiz, insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunmasıdır. Yine Konsey Statüsü'nün 3. maddesinde yer alan *“Avrupa Konseyi'nin her üyesi hukukun üstünlüğü prensibini ve yasal yetkisi altında bulunan her şahsın insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanma prensibini kabul eder.”* cümlesiyle bu temel hak ve özgürlüklere vurgu yaparken hemen devamında *“bu gayenin güdülmesine samimi ve fiili bir surette katılmayı taahhüt eder.”* ifadesiyle taraf devletlere bu hak ve özgürlüklerin korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışma yükümlülüğü getirmektedir. Avrupa Konseyi'ne üye olan devletler ayrıca, egemenlik haklarını ve politik kimliklerini terk etmeden, antlaşma hükümlerini yerine getirmek zorundadırlar. Statü'nün 8. maddesi temel hak ve özgürlüklere saygı göstermeyen ve bunları ciddi biçimde ihlal eden üye devletlerin Konsey'den çıkarılması yaptırımını düzenlemektedir.

Avrupa Konseyi, ilerleyen bölümlerde değinilecek olan temel hak ve özgürlüklerin korunması misyonunun yanı sıra, Avrupa kültürünü ve çeşitliliğini ilerletmek, ekonomik istikrarı sağlama, sürdürmek ve teşvik etmek gibi konularla da ilgilenmektedir. Konsey ayrıca;

- *Herkes için Spor Avrupa Şartı* ile sporun her türünün yaygınlaştırılması ve olanakları kısıtlı olan herkese açılmasını;
- *Mirasın Korunması Becerileri için Avrupa Vakfı* ile kültür mirasının korunması için gerekli becerilerin geliştirilmesi ve Avrupa düzeyinde yayılmasını;
- *Bern Sözleşmesi* ile Avrupa'daki yaban hayatın ve yok olma tehlikesi ile karşılaşan bitki ve hayvan türlerinin kendi doğal ortamlarında korunmasını;
- *Avrupa Kültür Sözleşmesi* ile eğitim, kültür, müşterek miras, spor ve gençlik konularında hükümetlerarası işbirliği için bir temel oluşturulmasını;
- *Sosyal Gelişme Fonu* ile sosyal projelere finansman ve üye devletlerde acil durumları karşılamak için kredi verilmesini;
- *Avrupa Farmakopisi* ile ilaç kalitesinin standart hale getirilmesini;
- *Yerel Yönetimler Avrupa Şartı* ile demokratik sistemde yerel yönetimlerin uymaları gereken ilkelerin belirlenmesini;

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

- *Eurimages* ile konulu ve dokümanter Avrupa filmlerinin müşterek üretiliminin ve dağıtımının desteklenmesini;
- *Özel yardım ve işbirliği programları* ile yeni üyeler ve Konsey'e üyelik için başvuran devletlere demokratik ve yasal reformları yerleştirmek, güçlendirmek ve hızlandırmak için teknik yardım sağlanmasına yönelik benzeri çalışmalar yürütmektedir.

Avrupa Konsey Statüsü'nün 10. maddesi Bakanlar Komitesi ve Danışma Meclisi'ni Konsey organları olarak tanımlamaktadır. Bu iki organa yardımcı olmak üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği de bu maddeye dayanarak tesis edilmiştir.

Bakanlar Komitesi, Konsey'in karar organı olarak da tanımlanabilir ve Konsey üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından ya da her üyenin Avrupa Konseyi'ndeki daimi temsilcilerinden oluşur. Komite bütçe, yeni üye alımı, Konsey'in politika ve faaliyetlerinin ana hatlarını karara bağlar. Üye devletlerin ortak bir siyasi gündem oluşturmalarına katkıda bulunan Bakanlar Komitesi'nin kararları, üye devletlere tavsiyeler şeklinde olabileceği gibi onaylayan devletler için bağlayıcı nitelik taşıyacak sözleşmeler şeklinde de olabilir.

Danışma Meclisi (Parlamenteler Meclisi), her üye devletin hükümetlerce kabul edilmiş yönetime uygun olarak tayin edilen temsilcilerinden oluşur ve Konsey'in tartışma forumu ile itici gücünü oluşturur. Üye devletlerin parlamentolarındaki başlıca siyasi akımları temsil eden yaklaşık 600 üye kamusal sorunları ve uluslararası politikaları tartışır. Genel Kurul olarak yılda dört kez Strasbourg'da toplanan Meclis, Bakanlar Komitesi'ne önerilerde bulunur. Meclis'in yapısı itibariyle yasama yetkisi yoktur, bir danışma organı olarak görev yapar. Ancak Meclis'in onayı olmaksızın Konsey'e yeni üye alınmaz. Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nde Türkiye'yi temsil eden delegasyon on iki milletvekilinden oluşmaktadır².

Genel Sekreter, Danışma Meclisi tarafından beş yıllığına seçilir ve Meclis'e ihtiyacı olan idari ve diğer hizmetleri sağlar. Yaklaşık 1300 Avrupalı memurun oluşturduğu ofis ile çalışan Genel Sekreter bir anlamda Avrupa Konseyi'nin görünen yüzü ve sözcüsüdür. Genel Sekreterlik kendisine bağlı olarak çalışan insan hakları, hukuk işleri, yerel ve bölgesel kuruluşlar, sağlık ve çevre gibi alt birimler vasıtasıyla Avrupa Konseyi'nin temel amacı olan insan haklarının korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunur. Faali-

² Ayrıntılı bilgi http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/akpm.html sitesinde mevcuttur.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

yetlerinden dolayı Bakanlar Komitesi'ne karşı sorumlu olan Konsey Genel Sekreterliği'ni halen 2004 yılında 5 yıllığına seçilen Terry Davis (İngiltere) yürütmektedir³.

Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ile herhangi bir organik bağı bulunmayan, ondan ayrı bir uluslararası teşkilattır. Ancak günümüzde Avrupa Birliği'nin Avrupa Konseyi'ne ait bayrağı kullanıyor olmasının yanı sıra, Konsey ile AB'nin yakın işbirliği söz konusudur. 2008 yılı itibariyle 47 üyesi bulunan Konsey'de, Bakanlar Komitesi nezdinde 5 ülke de gözlemci statüsündedir.⁴ Ayrıca, Konsey'e üyelik için başvuran Beyaz Rusya ya da uluslararası alanda tercih edilen ismiyle Belarus'un statüsü insan haklarına ve demokratik ilkelere saygı yoksunluğu nedeniyle askıda bulunmaktadır⁵. Beş yüze yakın sivil toplum kuruluşu tarafından da destek gören Konsey'in, resmî dilleri İngilizce ve Fransızca'dır.

³ Ayrıntılı bilgi <http://www.coe.int/t/secretarygeneral/> sitesinde mevcuttur.

⁴ Ayrıntılı bilgi http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe/ sitesinde mevcuttur.

⁵ Ayrıntılı bilgi http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe/ sitesinde mevcuttur.

2. Avrupa Birliği

2.1 Tarihçe - yapı

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan birliktelik ideali, 1950'lerden itibaren ekonomik ve sosyal temelli ihtiyaçlardan doğan Avrupa topluluklarının kuruluşuyla hayata geçirilerek yeni bir ivme kazanmıştır. Bu sürecin ilk adımlarından olan Avrupa Konseyi 1949 yılında kurulurken, Fransa ve Batı Almanya'daki endüstri alanlarından kömür ve çelik endüstrilerinde alanlarındaki işbirliği geliştirilerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun temelleri atılmıştır. 1951 yılında kurulan bu topluluk, ekonomik anlamda ortak Avrupa fikrini hayata geçirirken, Topluluğun kurucuları⁶ bu işbirliğini Avrupa Federasyonu'nun ilk adımı olarak niteleyip Avrupa Birliği'ne giden yolu da açmışlardır.

Yine 1950'li yılların sonunda, Avrupa Ekonomik Topluluđu⁷ ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluđu⁸ (EAEC-EURATOM), sırasıyla gümrük birliği ve nükleer enerji alanlarında işbirliği amacıyla kurulmuştur. 1967 yılında Birleşme Anlaşmasıyla⁹, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, tek çatı altında birleşerek Avrupa Toplulukları'nı ya da bilinen adıyla Avrupa Topluluğu'nu oluşturmuşlardır.

1973 yılında Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık'ın katılımıyla genişleyen Avrupa Topluluğu'na, aynı yıl Norveç de dahil olmayı istemesine rağmen, ülkede yapılan referandum sonucu Topluluk dışında kalmıştır. Yunanistan, İspanya ve Portekiz 1980 yılında Topluluğa katılmışlardır. 80'li yıllar, Topluluğun tarihinde önemli bir yeri olan Schengen Anlaşması¹⁰'na

⁶ Topluluğun kurucuları: Fransa, Batı Almanya, İtalya ve üç Benelux (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ülkesidir.

⁷ Avrupa Ekonomik Topluluğu, 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Ekonomik_Toplulu%C4%9Fu sitesinde mevcuttur.

⁸ Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Ekonomik_Toplulu%C4%9Fu sitesinde mevcuttur.

⁹ Treaty Establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities (Merger Treaty); Avrupa Topluluklarını Tek Bir Konsey ve Tek Bir Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma (Birleşme Antlaşması).

¹⁰ Anlaşma metni için; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELE>

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

tanıklık etmiştir. 1985 yılında Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda hükümetleri, Lüksemburg'un küçük sınır kasabası Schengen'de bir anlaşma imzaladılar. Söz konusu hükümetler kendi ortak sınırlarında milliyeti ne olursa olsun insanlar üzerindeki her türlü denetimi kaldırmayı, AB dışı ülkelerle olan sınırlarındaki denetimleri uyumlu hale getirmeyi ve vize uygulamalarında ortak politika izlemeyi kararlaştırdılar. Böylece, iç sınırları bulunmayan ve "Schengen alanı" olarak bilinen bir alan oluştu. Bu tarihten sonra Schengen Anlaşması ve ilgili mevzuat AB anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası haline geldi ve Schengen alanı giderek genişledi. 1985 yılında imzalanan Anlaşma ile Topluluk üyesi devletler arasında serbest dolaşım mümkün hale geldi ve ortak bir Avrupa hayali için çok önemli bir adım daha atılmış oldu.

Schengen Anlaşması'nın hemen ardından 1986 yılında üye devlet liderleri tarafından Avrupa Tek Senedi¹¹ imzalandı ve Avrupa bayrağı kullanılmaya başlandı.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra birleşen Batı ve Doğu Almanya tek bir devlet olarak Avrupa Topluluğu'na katıldı. Doğu bloğunun yıkılmasıyla birlikte, o zamana dek bir Batı Avrupa birliği görünümündeki Topluluğun doğuya doğru genişlemesi gündeme geldi. Bu gelişmeler doğrultusunda genişlemeye yönelik bir yol haritası ve ilkeler bütünü olarak görülen Kopenhag Kriterleri kabul edildi. Bununla, üye olmak isteyen ülkelere, sahip olmaları zorunlu kıstaslar sunulmaktadır. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır:

— Siyasi kriterler:

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- İnsan haklarına saygı,
- Azınlıkların korunması.

— Ekonomik kriterler:

- Arz - talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
- Ticaret kadar fiyatların da liberal olması, piyasaya giriş (yeni firma

X:42000A0922(01):EN:HTML.

¹¹ Anlaşma metni için; http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

açılması) ve çıkış (iflaslar) için engellerin bulunmaması,

- Mülkiyet haklarını (fikri ve sınai mülkiyet) içeren düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
- Fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
- Ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması,
- Mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması,
- Öngörülebilir ve istikrarlı bir ortamda karar alabilen ekonomik kurumların makro ekonomik istikrarının olması ve bununla beraber işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı,
- Alt yapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli miktarda fiziki ve beşeri sermayenin olması,
- Firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması.

Topluluk müktesebatına uyum kriterleri:

- AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek
- AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak

1 Kasım 1993 yılında Maastricht Anlaşmasıyla¹² Avrupa Topluluğu'nun yapısı güncelleştirildi ve günümüz Avrupa Birliği'nin üç sütunundan biri olan Avrupa Topluluğu¹³ oluşturuldu. Bu Anlaşmanın diğer bir önemi ise, dış politika ve iç işlerinde daha yakın bir işbirliği öngörerek Avrupa Birliği'ni oluşturan temel anlaşmalardan biri olmasıdır. Maastricht Anlaşması'yla ekonomik ve parasal birlik, ortak dışişleri ve güvenlik politikası, adalet ve işbirliği alanlarında yeni hukuksal yapılar düzenlenmiştir.

1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla genişleyen Avrupa Topluluğu, 1997'de imzalanan Amsterdam Anlaşmasıyla¹⁴, Maastricht Anlaşması'na yeni açılımlar getirmiştir. 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması temel haklar kavramını güçlendirdi. Bu Anlaşma, vatandaşlarının temel haklarını ihlal eden bir AB ülkesine karşı yaptırım uygulanmasını

¹² Anlaşma metni için; <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>.

¹³ Maastricht Anlaşması'na kadar bu birliktelik Avrupa Toplulukları olarak anılırken, Anlaşma ile resmen Avrupa Topluluğu adını almıştır.

¹⁴ Anlaşma metni için; <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

sağlayan bir usul başlattı. Bunun yanında, ayrımcılık karşıtlığı ilkesi sadece milliyet ayrımcılığını değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, ırk, yaş ve cinsiyet bağlamındaki tüm ayrımcılık karşıtlığını kapsayacak şekilde genişletildi. Sonuç olarak, Amsterdam Anlaşması Avrupa Birliği'nin şeffaflık politikasını geliştirdi ve vatandaşlara Avrupa kurumlarının resmi belgelerine daha fazla erişme olanağı sağladı. Ayrıca bu Anlaşma, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini arttırmış, ortak dışişleri ve güvenlik politikası, genişleme ve bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulması gibi konularda yeni düzenlemeler getirmiştir.

2001 Nice Anlaşması ile Roma ve Maastricht Anlaşmaları gözden geçirilerek doğuya doğru genişlemenin alt yapısı oluşturulmuştur. 2002 yılında ekonomik platformda süre gelen bütünleşme çabaları Euro'nun tek ve ortak para birimi olarak 12 ülke tarafından kabul edilmesiyle birlikte hızlanmış, bugün 15 ülkeyi kapsayan bir Euro bölgesi (Eurozone) meydana gelmiştir.

2004'te -çoğunluğu eski doğu bloğu ülkelerinden- 10 ülkenin¹⁵ katılımı, AB tarihinin en büyük genişleme süreci kabul edilmektedir. Üç yıl sonra iki ülke¹⁶ daha geçiş sürecini tamamlayarak birliğe dahil olmuştur.

2004 yılında, bundan önceki tüm sözleşmelerin yerine geçecek olan Avrupa Birliği Anayasası¹⁷'ni hazırlayan bir sözleşme Roma'da imzalanmış ve AB üyesi devletlerin onayına sunulmuştur. Ancak Fransa ve Hollanda'da halkoyuna sunulan Anayasa, reddedilmesinin ardından rafa kaldırılmıştır. Öngörülmeleyen bu gelişme karşısında, 2007 yılında varolan sözleşmeleri tamamıyla değiştirecek bir Anayasa kabulü yerine, varolan sözleşmeleri revize edecek Reform Sözleşmesi gündeme gelmiştir. 13 Aralık 2007'de Lizbon'da imzalanan ve Lizbon Sözleşmesi olarak anılan bu sözleşme, AB'ye üye devletlerce onaylanması halinde Ocak 2009 yılında yürürlüğe girecektir.

Avrupa Birliği ve İnsan Hakları

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran 1957 Sözleşmesi, insan haklarına dair herhangi bir öngörü ya da eylem içermemekteydi. Buna karşın, işçilerin serbest dolaşımı ve kadın-erkek eşitliği gibi bazı önemli sosyal hakları kap-

¹⁵ Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Kıbrıs, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya.

¹⁶ Bulgaristan ve Romanya.

¹⁷ Anayasanın tam metni için; <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

samaktaydı. Bunun nedeni Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temelde ortak bir iç pazar, tarım ve dış ticaret politikaları oluşturmaya yönelik olmasıydı. Üye devletler genel olarak insan hakları alanına dair çalışmaların, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni de hazırlayan Avrupa Konseyi'nin çalışma alanına girdiğini düşünmektedir.

Ancak Avrupa Birliği ortak politika oluşturmaya başladıkça, insan haklarına ilişkin hususlar, bu politikaların oluşturulmasında daha etkin olmaya başlamıştır. Bunlar, özellikle cinsel kimlik ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın önlenmesine yönelik olarak AB'yi oluşturan sözleşmelerde her zaman yer almıştır. Adalet, özgürlük ve güvenlik alanı oluşturma hedefini ortaya koyan Amsterdam Sözleşmesi ırk, din, engellilik, yaş ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığa karşı üye devletlerin mevzuatlarını geliştirmelerini desteklemiştir. Bu destekle üye ülkeler, iş yerlerinde cinsel, etnik ve yaşa bağlı ayrımcılığın önlenmesine yönelik düzenlemeleri hayata geçirmişlerdir. Tüm Avrupa Birliği devletleri bütün suçlar için idam cezasını kaldırmış ve buna yönelik küresel bir kampanya başlatmıştır.

Avrupa Adalet Divanı, insan hakları alanında Avrupa Topluluğu bünyesinde oluşturulan ilk mekanizmadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda ortaya çıkan tüm temel insan hakları belgeleri genel anlamda Adalet Divanı'nın oluşturduğu içtihat hukukunu temel almıştır. Topluluk, siyasi bir kimlik geliştirdikçe insan hakları daha fazla önem kazanmıştır. Bu, Avrupa Parlamentosu'nun -raporlar, kararlar, tavsiyeler ve sorular gibi- faaliyetleri ile diğer kurumların insan haklarını dikkate almak konusunda cesaretlendirmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Avrupa Parlamentosu tarafından 1984 yılında kabul edilen, ancak üye devletler tarafından onaylanmayan Avrupa Birliği Anlaşması Projesi temel haklar için bir referans teşkil etmekteydi. Ancak 1986 Avrupa Tek Senedi ile insan hakları birincil önceliğe kavuşabilmiştir.

1993 Maastricht Sözleşmesi ileriye doğru atılan önemli bir adımdı. İnsan haklarına saygı ilkesi Avrupa Birliği Sözleşmesi'nde yerini alırken, üye devletlere tüm faaliyetlerinde bu ilkeye uyma yükümlülüğünü de beraberinde getirdi. Buna ek olarak, Maastricht'in bazı maddeleri, adalet ve içişlerindeki işbirliğini sağlamak kadar dışişleri ve güvenlik politikalarının oluşturulmasında da insan haklarının korunmasını ısrarla vurgulamıştır. 1995'te ise, Bakanlar Konseyi, bu tarihten sonra üçüncü ülkelerle yapılacak her türlü sözleşmede insan haklarının, sözleşmenin temel bileşeni olmasına karar vermiştir.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

Son olarak Amsterdam Sözleşmesi, üye devletlerin insan haklarına uygun davranıp davranmadığını denetleyen yeni bir prosedür getirmiştir. Bu prosedür bağlamında Avrupa Konseyi, hak ve özgürlükler alanında ciddi ihlallerden sorumlu üye devletlerin Konsey'deki haklarını askıya alma yetkisine kavuşmuştur¹⁸. Ancak ne yazık ki Amsterdam Sözleşmesi, bu tip ihlallerin önlenmesine yönelik herhangi bir mekanizma düzenlememiştir. Nice Sözleşmesi Konsey'e (4/5 çoğunluk, Avrupa Parlamentosu'nun kabulü ve ilgili üye devletin dinlenmesinden sonra) bir üye devletin Avrupa Birliği'nin temelinde yatan hak ve özgürlüklere yönelik çok ciddi ihlalleri bulunduğunu ilan etmesine olanak tanımaktadır. Konsey, üye devlete uygun tavsiyelerde bulunabilir ve hatta oy hakkını askıya alabilir. Bu düzenlemenin yer aldığı yedinci madde hiçbir zaman kullanılmamıştır.

¹⁸ Anlaşmanın tam metni için; <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>

3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı adı altında 1970'li yılların başında soğuk savaş koşullarındaki Avrupa'nın bölünmüşlüğüne son verilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması ve katılan devletler arasında bu amaca yönelik işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesiyle kurulmuştur. AGİT'in görevi de doğu ile batı arasında çok taraflı bir müzakere ve diyalog forumu olarak belirlenmiştir. 1975'den 1990'a kadar AGİT, yeni yükümlülüklerin ele alındığı ve uygulamaların gözden geçirildiği bir dizi konferans ve toplantı şeklinde devam etmiştir. 1990 yılında yapılan Paris Zirvesi, soğuk savaş sonrası dönemde ortaya çıkan tehlikeleri karşılamayı amaçlayan bir kurumsallaşmanın başlangıcını işaret etmiştir.

Avrupa'da güvenlik ve istikrar fikri, 1950'lerin ortasından itibaren Doğu Bloğu tarafından ortaya atılan bir fikirdir. Almanya'nın bölünmüşlüğü ve Berlin sorunu soğuk savaş döneminde Avrupa'nın sınırlarını meşrulaştırma girişimine neden olmuştur.

Bu çerçevede 1955'de Varşova Paketi tarafından yapılan Avrupa güvenliği anlaşma önerisi Batılılar tarafından kabul edilmemiştir. Doğu Bloğunun bu yöndeki önerileri 1970'lerin başında ABD ile SSCB arasında imzalanan SALT 1 Anlaşması ve Batı Almanya'nın, Polonya ve Çekoslovakya ile olan Doğu sınırlarını tanınması ve Doğu Almanya ile ilişkiye girmeyi kabul etmesi sonucu meydana gelen yumuşama ortamı ile değer kazanmaya başlamıştır.

Bu koşullarda Batı Avrupa, güvenliği konusunda görüşmelere başlamayı kabul etmiştir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 15 Ocak 1973 tarihinde Helsinki'de çalışmalarına başlamıştır. İki yılı aşkın bir süre devam eden konferans, 1 Ağustos 1975'de Helsinki Nihai Senedi'nin 33 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada tarafından devlet ve hükümet başkanları düzeyinde imzalanmasıyla sonuçlanmıştır¹⁹.

AGİT'in en yüksek mercileri, Bakanlar Konseyi ve Üst Düzeyli Konsey'dir. Üst Düzeyli Konsey AGİT faaliyetlerini gözden geçirmek, idare etmek ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur. Üye ülkelerin siyasi liderler düzeyinde temsil edildikleri Konsey, yılda en az iki kez toplanmaktadır. Bakanlar Konseyi ise, üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşur, siyasi istişarelerde bulunmak ve AGİT'e ilişkin konularda gerekli kararları almak üzere yılda en az bir defa toplanır.

¹⁹ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/agit/htm/genel_bilgi.htm

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

AGİT dönem başkanlığına bağlı olarak teşkilatın günlük görevlerinden sorumlu olan Daimi Konsey ise, siyasi danışma ve tüm AGİT meselelerinde karar alma yetkisine sahip bir organ olup haftada bir kez toplanır.

AGİT'in temel kurumlarından biri olan Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu esas olarak 1990 yılında Serbest Seçimler Ofisi olarak kurulmuştur. Zaman içinde Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu adı altında çalışmalarını genişleterek sürdürmüştür. Merkezi Varşova-Polonya'da bulunan Büro, halen 120 çalışanıyla tüm AGİT bölgesinde faaliyetlerine devam etmektedir. Büro'nun ilk kuruluşundaki serbest seçimler alanı halen ofisin temel çalışma konularından birisidir. Diğer bazı çalışma alanları ise şunlardır:

- AGİT üyesi ülkelerin, insan hakları alanındaki demokratik yapılarını oluşturmasında uzman yardımı ve pratik destek sağlanması;
- Eğitim, deneyim aktarımı ve bölgesel işbirliği ile AGİT alan çalışmalarının insan hakları bağlamında desteklenmesi;
- AGİT üyesi ülkelerdeki insan hakları ihlallerinin izlenmesi ve raporlanması;
- Üye devletlerin anti-terörizm alanındaki uluslararası yasal yükümlülüklerini yerine getirirken uluslararası insan hakları standartlarına uygun davranmalarının desteklenmesi;
- Üye devletlerin nefret suçları, ırkçılık ve diğer her türlü ayrımcılığa karşı çalışmalarının desteklenmesi.

Tüm bu çalışmalar esnasında, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, ulusal ve uluslararası sivil insan hakları örgütleriyle olduğu kadar Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Avrupa Konseyi gibi devletlerarası kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır²⁰.

²⁰ http://www.osce.org/publications/odihhr/2004/11/13555_54_en.pdf

4. İnsan Hakları Sözleşmeleri

4.1 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

*Sözleşmenin gelişimi*²¹

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmıştır. 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzaya açılan Sözleşme, 1953 Eylül'ünde yürürlüğe girmiştir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden yola çıkan Sözleşme'nin yazarları, insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi yoluyla Avrupa Konseyi'nin hedeflerini takip etmek niyetindeydiler. Sözleşme ile birlikte, Evrensel Bildirge'de dile getirilen haklardan bazılarının toplu olarak teminat altına alınmasına ilişkin ilk adımlar atılıyordu.

Sözleşme bir taraftan bir dizi temel hak ile medeni ve siyasi özgürlüklere yer veriyor; diğer taraftan da Devletlerin üzerlerine almış oldukları yükümlülükleri riayet etmelerini sağlamayı amaçlayan bir düzen uygulamaya koyuyordu. Bu kontrolün sorumluluğunu üç kurum paylaşıyordu: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (1954 yılında kurulan), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (1959 yılında kurulan) ve üye devletlerin dışişleri bakanları veya temsilcilerinden oluşan, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi.

Sözleşme'nin başlangıçtaki metnine göre başvurular, taraf devletlere karşı diğer taraf devletler ya da bireysel başvuru sahipleri tarafından yapılabiliyordu (şahıslar, şahıs toplulukları ya da sivil toplum kuruluşları). Ancak, bireysel başvuru hakkının tanınması ihtiyariydi ve bu hak yalnızca onu tanımayı kabul etmiş olan devletlere karşı ileri sürülebiliyordu (Sözleşme'nin 11 numaralı Protokolü ile tanıma zorunlu hale getirildi).

Sözleşme yürürlüğe girdiğinden beri 12 ek Protokol kabul edilmiştir. 1, 4, 6, 7 ve 12 numaralı Protokoller, Sözleşme'de yer alan haklar ve özgürlüklere eklenmiştir. 2 numaralı Protokol devlet tarafından söz konusu belgenin onaylanmış olması ve denetleme yapan bir komitenin kabul etmesi şartıyla bireysel başvuru sahiplerinin başvurularını Mahkeme'nin önüne getirme olanağının yolunu açmıştır. 11 numaralı Protokol, denetleme mekanizmasını yeniden

²¹ Ayrıntılı bilgi için; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yazı İşleri Müdürü'nün Bilgi Belgesi; http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/A9234A97-6F9E-426F-9ADD-648C3C3664F5/0/TUR_Infodoc.pdf.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

yapılandırmıştır. Diğer Protokoller Sözleşme ile uygulamaya konmuş kuruluşların örgütlenmesini ve önlerinde izlenecek usulü ilgilendirmektedir.

Artan iş yükü, Sözleşme tarafından yaratılmış denetleme mekanizmasının yeniden şekillendirilmesi gereği üzerine uzun tartışmalara yol açmış, tartışmalar Sözleşme'nin 11 numaralı Protokolü'nün kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Güdülen gaye, yargulamaların süresini kısaltmak ve sistemi tamamen zorunlu hale getirerek ve Bakanlar Komitesi'nin karar verme işlevini ortadan kaldırarak, sistemin adli mahiyetini kuvvetlendirmek amacıyla yapıyı sadeleştirmektir.

Sözleşme'nin imzaya açılmasının 50. yıldönümü dolayısıyla 3 ve 4 Kasım 2000'de Roma'da yapılan insan hakları üzerine Bakanlar Konferansı esnasında sistemin reformu üzerine bir düşünme süreci başladı. "Avrupa için İnsan Hakları Mahkemesi" üzerine Bakanlar Bildirgesi'ni müteakiben, Kasım 2002'de bakanların delegeleri, insan hakları için yönetici Komite'ye somut ve tutarlı teklifler bütünü ile özellikle zaman kaybetmeden uygulamaya konabilecek önlemler ve Sözleşme'ye yönelik muhtemel değişiklikler hazırlaması için yetki verdiler.

Sözleşmenin kapsamı

1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi devletler karşısında bireylerin temel hak ve özgürlüklerin genel çerçevesini çizerek tanımlamış, Sözleşmenin yorumunu ve sınırlarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bırakmıştır. Sözleşme'ye göre taraf devletler yalnız kendi vatandaşlarına değil, "kendi yasal yetki alanları içerisindeki" tüm insanlara, yasalara bağlı olarak yönetilen bir devletin temel medeni ve siyasi haklarını garanti etmişlerdir. Bu Sözleşme ile insan haklarının etkin bir şekilde korunması için ilk defa bir uluslararası koruma sistemi oluşturmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hayata geçirilmesiyle birlikte bu koruma sistemi etkin bir mekanizmaya kavuşmuştur.

Sözleşme ve Sözleşme'ye ek protokoller, birincil kuşak haklar olarak da tanımlanan hak ve özgürlüklerin bir bölümünü içermektedir. Bu haklar, geniş bir biçimde Birleşmiş Milletler'in İkiz Sözleşmelerinden biri olan Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde düzenlenmiştir. İkiz Sözleşmelerin diğeri olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi kapsamındaki haklar ise, Avrupa Sosyal Şartı'nda ele alınmıştır.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri, insan hakları için uluslar üstü güvence sisteminin kurumsallaşmasına yönelik uluslararası çabaların bir ürünüdür ve bu ürün, bireyler ve ulusal otoriteler arası ilişkilerde temel hakların korunmasını sağlamaktadır²².

Güvence altına alınan hakların büyük bir kısmına Sözleşme ile, bir diğer kısma ise daha sonra yürürlüğe giren ek protokollerde yer verilerek kapsam genişletilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve divan içtihatlarının bu genişlemede rolü büyüktür. Sözleşme ve ek protokollerin güvence altına aldığı temel hak ve özgürlükler arasında yaşama hakkı, işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, özel hayatın ve aile hayatının korunması, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve ayrımcılık yasağı bulunmaktadır.

Yalnızca yaşama hakkını korumakla kalmayan, aynı zamanda yaşama hakkının kısıtlanmasının haklı görülebileceği durumları da belirleyen bir hüküm olarak 2. madde Avrupa Hakları Sözleşmesi'nin en temel hükümlerinden biridir... Bu madde AİHS'in 3. maddesiyle birlikte Avrupa Konseyini oluşturan demokratik toplumların taşıdığı en temel değerlerden birini ortaya koyar²³.

Yukarıdaki AİHM kararında da açık bir şekilde değinildiği üzere, yaşama hakkını koruyan 2. madde, işkence yasağını belirten 3. madde ile birlikte en temel hükümler arasında yer almaktadır. 2. maddenin 2. fıkrasında istisnalar sıralanırken, 3. madde tek cümleden oluşmaktadır ve herhangi bir koşulda istisnası bulunmamaktadır. Sözleşme'nin 4. maddesi "hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz..." ifadesiyle kölelik ve zorla çalıştırma yasağını getirmektedir. Özgürlük ve güvenlik hakkı başlığı altında düzenlenen 5. madde, Sözleşme'de yer alan sınırlamalar ve Sözleşme'ye taraf devletlerin yasalarında belirlenen yollar dışında hiç kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağını ifade eder. Ruhunu "Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır." olarak tanımlanabilecek olan suçsuzluk karinesinden alan adil yargılanma hakkı, Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. 6. madde ayrıca, iddia ve savunma makamlarının görünürde de olsa eşit olması gerektiğini belirtmektedir.

Sözleşme ilerleyen maddelerinde, cezaların yasallığı ilkesine, özel hayatın ve aile hayatının korunmasına, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne, ifa-

²² Kamil Yıldırım, AİHS ile Divan Kararlarının Hukuksal Niteliği ve Taraf Devletlere Uygulanması, Kazancı Yayınları, İstanbul 1997, s. 1.

²³ McCann ve Diğerleri-Birleşik Krallık davası (27 Eylül 1955, Seri A no. 324, paragraf 147).

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

de özgürlüğüne, dernek kurma ve toplantı özgürlüğüne, ayrımcılık yasağına da yer vermektedir.

Sözleşme’de yer alan hak ve özgürlüklerin bir kısmı, günün koşullarına göre Sözleşme’ye ek Protokollerle Sözleşme kapsamına alınmıştır.

20 Mart 1952 tarihli 1 No’lu Protokol²⁴ (Türkiye, 18 Nisan 1954’te yürürlüğe giren Protokol’ü, 20 Mart 1952’de imzalamış ve Protokol 18 Mart 1954’te yürürlüğe girmiştir²⁵.) aşağıda belirtilen hakları düzenlemektedir:

- mülkiyet hakkı
- eğitim ve öğretim hakkı
- serbest seçim yapma hakkı

6 Mayıs 1963 tarihli “Avrupa İnsan Hakları Divanı’na danışma niteliğinde görüş bildirme yetkisi tanıyan” 2 No’lu Protokol (21 Eylül 1970’de yürürlüğe giren Protokol’ü Türkiye, 6 Mayıs 1963’te imzalamış ve 25 Mart 1968’de onaylamıştır.) Sözleşme hükümlerinin yorumu konusunda Mahkeme’ye istişari görüş bildirme yetkisi ve ayrıntılarını düzenlemektedir.

6 Mayıs 1963 tarihli ve Sözleşme’nin 29,30 ve 34. maddelerini değiştiren 3 No’lu Protokol (21 Eylül 1970’te yürürlüğe giren Protokol’ü Türkiye 6 Mayıs 1963’te imzalamış ve 25 Mart 1968’de onaylamıştır.) Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun çalışma usulünü yeniden düzenlemiş, alt komisyon çalışmalarını kaldırmış ve ön karar yetkisini genişletmiştir.

16 Eylül 1963 tarihli Sözleşme ve Ek 1 No’lu Protokol’de yer alan başka bazı hak ve özgürlükleri tanıyan 4 No’lu Protokol²⁶ (2 Mayıs 1968’de yürürlüğe giren 4 No’lu Protokol’ü Türkiye 19 Ekim 1992’de imzalamış ve 9 Haziran 1994’te onaylamıştır²⁷.) aşağıda belirtilen hakları düzenlemektedir:

- Sözleşme’den doğan bir yükümlülük için kişi özgürlüğünü kısıtlama yasağı
- Serbest dolaşım ve yerleşme hakkı

²⁴ Protokol’ün tam metni için; <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsek1.htm>

²⁵ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

²⁶ Protokol’ün tam metni için; <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsek4.htm>

²⁷ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

- Vatandaşların sınır dışı edilmesi ve ülkeye girmelerinin engellenmesi yasağı
- Yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı

Sözleşme'nin 22 ve 40. maddelerini değiştiren 20 Ocak 1966 tarihli 5 No'lu Protokol (20 Aralık 1971'de yürürlüğe giren 5 No'lu Protokol'ü Türkiye 14 Mayıs 1971'de imzalamış ve 20 Aralık 1971'de onaylamıştır.) ile Komisyon ve divan üyelerinin yarısının üç yılda bir yenilenmesine imkan sağlayan değişiklikler yapılmıştır.

28 Nisan 1983 tarihli 6 No'lu Protokol²⁸ (1 Mart 1985'te yürürlüğe giren 6 No'lu Protokol'ü Türkiye 15 Ocak 2003'te imzalamış ve 1 Aralık 2003'te onaylamıştır²⁹.) ile çok önemli bir adım atılarak ölüm cezası kaldırılmıştır. Protokol'ün 2. maddesi ile "Bir devlet savaş zamanında ya da yakın savaş tehdidi durumunda işlenen eylemler için ölüm cezasına ilişkin hüküm bulundurulabilir ve bu hükümleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirebilir." denilerek bu yasağa bir istisna getirmiştir.

22 Kasım 1984 tarihli 7 No'lu Protokol³⁰ (1 Kasım 1988'de yürürlüğe giren 7 No'lu Protokol'ü Türkiye 14 Mart 1985 tarihinde imzalamış ve 9 Haziran 1994'te onaylamıştır³¹.) aşağıda belirtilen hakları düzenlemektedir:

- bir ülkede yasal olarak bulunan yabancıların sınır dışı edilmesi yasağı
- bir suçtan hüküm giyen kimsenin üst mahkemeye başvurma hakkı
- haksız hüküm giyen kişiye tazminat ödenmesi
- aynı suçtan dolayı yeniden yargılanma yasağı
- evlilikte eşlere hak eşitliği

19 Mart 1985 tarihli 8 No'lu Protokol (1 Ocak 1990'da yürürlüğe giren 8 No'lu Protokol'ü Türkiye 4 Şubat 1986'da imzalamış ve 23 Haziran 1989'da onaylamıştır.) davaların daha hızlı bir şekilde sonuçlanabilmesi için kabul edilmiştir.

²⁸ Protokol'ün tam metni için; <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsek6.htm>

²⁹ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

³⁰ Protokol'ün tam metni için; <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsek7.htm>

³¹ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

6 Kasım 1990 tarihli 9 No'lu Protokol (1 Ekim 1994'te yürürlüğe giren 9 No'lu Protokol'ü Türkiye 6 Kasım 1990'da imzalamıştır.) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bazı maddelerinde değişiklik öngörerek Komisyona şikayette bulunabilen bireylere mahkemeye başvuru yolunu açmıştır.

25 Mart 1992 tarihli 10 No'lu Protokol (1 Ocak 1995'te yürürlüğe girmiştir.) ile Sözleşme'nin Bakanlar Kurulu'nun karar alma organına dair 32/1. maddesi değiştirilerek kurula basit çoğunlukla karar alma olanağı sağlanmıştır.

11 Mayıs 1994 tarihli 11 No'lu Protokol (1 Kasım 1998'de yürürlüğe girmiştir.) ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yapısında değişiklikler yapılarak Sözleşme'nin denetim organlarından biri olan Komisyon kaldırılmış ve denetim organı olarak tek bir mahkeme oluşturulmuştur.

“Yasada öngörülen haklardan yararlanma hiçbir ayrıcalık, özellikle, cins, renk, dil, din, siyasal görüş ve diğer herhangi bir görüş, millî veya sosyal orijin, bir ulusal azınlığa mensup olma, servet, doğum veya diğer herhangi bir duruma dayanan bir ayrıcalık yapılmaksızın sağlanmalıdır.” hükmüne yer veren 4 Kasım 2000 tarihli 12 No'lu Protokol'ü³² Türkiye 18 Nisan 2001'de imzalamış³³; ancak henüz onaylamamıştır.

Ölüm cezasını hiçbir şart olmaksızın kaldıran 3 Mayıs 2001 tarihli 13 No'lu Protokol'ü³⁴ Türkiye, 9 Ocak 2004'te imzalamış ve 25 Şubat 2006'da³⁵ onaylamıştır.

AİHS, bireysel başvuru yolunu açmakla kişileri uluslararası hukukun öznesi haline getirmiştir. Bireyler tek bir dilekçe yazarak uluslararası koruma yöntemlerini kendiliğinden devinime geçirebilmektedirler. Sözleşme'nin getirdiği en önemli yenilik budur.

Bireysel başvuru yolunun bir hak olarak benimsenmesi iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, yöntemlerin doğru uygulanması koşuluyla, sonuç verici olmasıdır. İnsanlar, yaşadıkları topraklara egemen olan siyasi güçleri, örneğin kendi devletlerini bir mahkeme önünde karşılarına alıp sorgulamak, yanlışlarını tartışmak, onların kusurları varsa zararlarını gidermeye yönelik

³² Protokol'ün tam metni için; <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsek12.htm>

³³ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

³⁴ Protokol'ün tam metni için; <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsek13.htm>

³⁵ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

sonuçlara ulaşma olanağına kavuşmuşlardır. Kısacası, etkili, sonuç alıcı yeni bir hukuk yolu edinmişlerdir.

İkinci ve asıl büyük kazanım ise, tek insanın öneminin anlaşılıp, uluslararası düzlemde kabul edilmesidir. Böylece insana dönük yapılanmaların önü açılmıştır. Dünya genelinde değerlendirildiğinde, ekonomik ve kültürel yönden yeryüzü ortalamasının çok üzerinde kalan ve oldukça dar bir bölgede yaşayan insanlar bu olanaklara ulaşabilmişlerdir. Ancak insanlık tarihinin de gösterdiği gibi, hukuk kuralları çok hızlı değişmemektedir. Doğru kuralların saptanıp uygulamaya konulması, başka ülkelerin insanlarına da yol gösteren olumlu örnekler oluşturacaktır³⁶.

4.2 Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi³⁷

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği'nin medeni, siyasi, sosyal ve ekonomik haklar alanında kendi tanımlamalarını ortaya koymasını sağlamıştır. Tüm Avrupa Birliği faaliyetlerinin bu Şart tarafından ortaya konan temel insan hakları standartlarıyla uyumlu olması zorunludur.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Haziran 1999'da Köln Zirvesi'nde uzun tartışmalar sonucunda kabul edilmiştir. Bu tartışmaların uzun sürmesinin başlıca nedeni, üye ülkelerin Avrupa Birliği içerisinde hangi insan hakları koruma mekanizmasını kabul edecekleri konusunda iki farklı sistem arasında kararsız kalmalarıdır. Bu seçeneklerin ilki, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ana metin olarak kabulüyle birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin temel başvuru makamı kabul edilmesidir. İkinci seçenek ise, Avrupa Birliği içerisinde dahili bir insan hakları mekanizmasının geliştirilmesiydi. İkinci seçenek birinci seçeneğe göre daha geniş kabul görmüş ve Aralık 2000'de Nice'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı imzalanmış ve ilan edilmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Şart, Avrupa Birliği'nin medeni, siyasi, sosyal, ekonomik ve idari haklar alanında kendi tanımlamalarını ortaya koymasını sağlamış, yasama, yürütme ve yargının görevlerini yaparken uyacakları temel standartları belirtmiştir.

³⁶ Güney Dinç, Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2006, 1. B., s. 30.

³⁷ Şart'ın tam metni için; http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

Şart; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından tanımlanan temel haklar ve özgürlüklerin yanı sıra, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Anayasa gelenekleri, Avrupa Konseyi Sosyal Şartı ve Avrupa Birliği'nin ve/veya AB üyesi ülkelerin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri temel almıştır.

Bununla birlikte, varolan hakları günümüz koşullarına uygun olarak gözden geçirmiştir. Bunların arasında en dikkat çekenleri, kişisel veri güvenliği ve biyotıp konularıdır. Özellikle teknoloji ve tıp³⁸ alanındaki gelişmeler yeni hak tanımlamalarını da beraberinde getirmiştir. Bu Şart,

- Yaşama hakkı, işkence veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya ceza yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı vb. içeren 'onur' bölümü³⁹,
- Özel ve aile yaşamına saygı, kişisel bilgilerin korunması, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve haber alma özgürlüğü, eğitim hakkı, mülk edinme hakkı, sığınma hakkı vb. içeren 'özgürlükler' bölümü⁴⁰,
- Ayrımcılık yasağı, kadın erkek eşitliği, çocuk hakları, yaşlı ve engelli hakları vb. içeren 'eşitlik' bölümü⁴¹,
- İş ve iş güvenliği, sosyal güvenlik, çevresel koruma hakları vb. içeren 'dayanışma' bölümü⁴²,
- Siyasi hayata katılım, iyi idare hakkı, bilgiye erişim, dolaşım ve ikamet hakları vb. içeren 'vatandaşlık hakları' bölümü⁴³,
- Adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, orantılı ceza ve kanunilik ilkesi vb. içeren 'adalet' bölümü⁴⁴,

olmak üzere, haklar ve ilkelerin tanımlandığı altı bölümden ve bu haklar ve ilkelerin kapsam, teminat ve korumalarının tanımlandığı genel hükümler bölümünden oluşmaktadır.

Şu anda, hiçbir uluslararası mahkeme ya da organ, Avrupa Birliği içerisinde meydana gelen insan hakları ihlallerinde yetkili değildir. Bu noktada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkele- rindeki hak ihlalleri üzerinde yetkili olduğu unutulmamalıdır.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi; http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_164.htm

³⁹ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm 1, Madde 1-5

⁴⁰ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm 2, Madde 6-19

⁴¹ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm 3, Madde 20-26

⁴² Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm 4, Madde 27-38

⁴³ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm 5, Madde 39-46

⁴⁴ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm 6, Madde 47-50

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Her ne kadar tüm Avrupa Birliği'nin insan hakları alanındaki çalışmalarının Avrupa Şartı'na uyumlu olması zorunlu olsa da halen uluslararası bir denetim mekanizması oluşturulmuş değildir.

Avrupa Birliği eylemlerinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarıyla vücut bulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri, uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarıyla uyumlu hale getirilmesini sağlamak amacıyla yıllardır pek çok kişi ve kurum tarafından yoğun çaba gösterilmektedir.

Avrupa Birliği'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olması halinde Avrupa Birliği faaliyetlerinden dolayı hakları ihlal edilen bireylerin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolları açılmış olacaktır. Burada Avrupa Birliği tanımlaması ile kastedilen yapının üye devletlerden bağımsız, ayrı bir tüzel kişiliğe ve AİHS'ne taraf olma ehliyetine sahip bir 'Avrupa Devleti' olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Günümüzde Şart, sadece Avrupa Birliği üye ülkelerinin Avrupa hukukunu uyguladıkları noktada insan haklarına uyumluluğunu şart koşmaktadır. Diğer bir deyişle, ortak bir hareket alanı söz konusu değildir.

4.3 İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi⁴⁵

İnsanların fiziki ve akli onuruna karşı saygı gösterilmesi, insan haklarının korunmasının temelinde yatan bir ögedir. Devletlerin insan haysiyetine karşı ne derece saygılı olduğu öncelikle, özgürlüğünden yoksun tutulmuş kişilere uygulanan muamele, kurumsal güvenlik ve genel asayişin korunması gereği gibi pratik olgularla ölçülür. Devletler mevcut iç düzenlemeleri güçlendirmek amacıyla, özgürlüğünden yoksun tutulmuş kişilerin korunmasını pekiştiren uluslararası anlaşmalara taraf olmuştur.

Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin tümünde, İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, tutuklu bulunan kişiler için önemli bir güvence haline gelmiş ve asgari standartların saptanmasında etkili bir kaynak olmuştur.

Sözleşme çerçevesinde, genellikle "İşkenceyi Önleme Komitesi" veya kısaca CPT olarak adlandırılan Avrupa İşkence ve İnsanlık dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Cezayı Önleme Komitesi oluşturulmuştur.

⁴⁵ Sözleşme'nin tam metni için; <http://www.cpt.coe.int/lang/tur/tur-convention-s.pdf>.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, gözetim yerlerinin uzman ve tarafsız bir kurumca ziyaret edilerek denetlenmesi sistemiyle tutuklu kişilerin korunması fikrinin öncülüğünü yapmış ve bu şekilde CPT'nin esin kaynağı olmuştur. Bir Avrupa Antlaşması önerisi, Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nce, Uluslararası Hukukçular Komisyonu ve İşkenceye Karşı İsviçre Komitesi tarafından hazırlanan bir Avrupa Sözleşmesi taslağına dayanılarak yapılmıştır. Sözleşme, 1987 yılında imzaya açılmış ve üye devletler tarafından hızla onaylanarak 1989 yılında yürürlüğe girmiştir. CPT ilk toplantısını aynı yıl içinde yapmış ve üye devletlere ilk denetim ziyaretlerini 1990 yılında başlatmıştır. Kısa sürede etkili bir kurum olarak kendisini ispatlamıştır. Birleşmiş Milletler de benzer bir modeli küresel düzeyde uygulamaya koymuştur⁴⁶.

4.4 Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme

Katılımcı, demokratik bir toplumun, ulusal azınlığa mensup kişilerin sadece etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerine saygı göstermekle kalmayıp, bu kimliklerini korumaları, ifade ederek geliştirmeleri için gerekli şartların oluşturulması şüphe götürmez bir gerçekliktir.

Bunu dikkate alan Avrupa Konseyi üye devletleri Şubat 1995'te imzalanan Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme ile ulusal azınlıkların varlığını korumanın, Avrupa tarihinde yaşanan felaketlerin tekrar yaşanmaması için kıtadaki istikrar, demokratik güvenlik ve barışın temel bir unsur olduğunu kabul etmişlerdir. Şubat 1998'de yürürlüğe giren Sözleşme, esasen 1992'de kabul edilen Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'na dayanmaktadır.

Gerçekte Avrupa Konseyi kırk yılı aşan bir süredir çeşitli vesilelerle ulusal azınlıkların durumunu incelemiştir. Parlamenterler Meclisi, henüz kuruluşunun ilk yılında Hukuk ve İdari Sorunlar Komitesi'nin bir raporunda "ulusal azınlıkların daha yaygın bir şekilde korunması sorununun önemini kabul etmiştir." 1990 sonrasında Doğu Avrupa'daki gelişmeler ve özellikle eski Yugoslavya topraklarında yaşananlar, ulusal azınlıkların korunması için belirli hukuki standartların saptanması ve hayata geçirilmesini zorunlu kıldı. Bu amaçla Bakanlar Komitesi Mayıs 1992'de İnsan Hakları Yürütme Komitesi'ne talimat vererek bu alanda çalışmaya başladı.

⁴⁶ Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), 'Kötü Muamelenin Önlenmesi', Booklet CPT/Inf/E (2002) 3, s. 3.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Bu şartlar altında kabul edilen Çerçeve Sözleşme, yasal engeller ve politik çekinceler nedeniyle ve Sözleşme'nin genel olarak kabul görmemesi ve işlevsiz hale gelmesini önlemek için 'ulusal azınlık' kavramını tanımlamamıştır. Aynı zamanda bu tanımlamalar konusunda taraf devletlere bir hareket alanı bırakılmıştır.

Bireyler, bir ulusal azınlığa ait olarak muamele görmek isteyip istemedikleri konusunda karar verme özgürlüğüne sahiptir. Bu, herkesin keyfi olarak bir ulusal azınlığa ait olmayı seçebileceği anlamına gelmez. Bireyin yaptığı seçim, kimliğini belirleyen dil, din veya kültür gibi objektif kriterlere dayanmalıdır.

Çerçeve Sözleşme'nin içerdiği bazı prensipler şu şekilde sıralanabilir:

- ayrımcılık yapmamak,
- ulusal azınlıklarla nüfus çoğunluğu arasında etkin eşitliği teşvik etmek,
- ulusal azınlıkların kültürü, dini, dili ve geleneklerinin korunması ve geliştirilmesine uygun koşulların teşvik edilmesi,
- toplanma, dernek kurma, söz, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü,
- medyaya ulaşım ile program alma ve yayınlama hakkı,
- eğitim özgürlüğü,
- sınırı aşan temaslar ve işbirliği,
- ekonomik, kültürel ve sosyal yaşama katılım.

En başta eşitlik konusunu ve özellikle yasa önünde eşitliği ele alan Sözleşme, azınlık olarak kabul edilmek için dil, din, gelenek ve kültür mirası gibi kriterler önermektedir. Sözleşme aynı zamanda ilerideki bölümlerde değinilecek olan bir denetim mekanizması da içermektedir.

4.5 Avrupa Sosyal Şartı⁴⁷

Kasım 1950 yılında Roma'da imzalanan İnsan Hakları Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi ve Mart 1952'de Paris'te imzalanan ek protokol ile kişisel ve siyasal hak ve özgürlükler alanındaki düzenlemelere ek olarak Ekim 1961'de Avrupa Konseyi üyesi hükümetler tarafından imzalanan Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi olarak da anılmaktadır.) sosyal ve ekonomik haklara yer vermiştir.

⁴⁷ Sözleşme'nin tam metni için; http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_35.htm.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

İrk, cinsiyet, renk, din, siyasal görüş ve köken ayrımı gözetmeksizin sosyal haklardan yararlanmayı hedefleyen Sözleşme, 1988 yılındaki Ek Protokol ile bir seri temel hakkı garanti altına almaktadır. Bu haklardan başlıcaları; istihdam koşulları ve sosyal dayanışmaya ilişkindir.

1960'larda imzalanan Şart'ın ilk hali yalnızca çalışanların hakları ile sınırlı iken, 90'lı yıllarda hem çalışma hayatı hem de aile yapısındaki değişiklikler, Şart'ın günün koşullarına ayak uyduracak şekilde genişletilmesini zorunlu kılmıştır. Sadece çalışma yaşamına dair hakları değil, aynı zamanda sosyal hakları, örneğin sosyal yardımları da içine alan bir metne dönüşmüştür. Bu haliyle bu alandaki tek uluslararası anlaşma olarak kabul edilebilir.

Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan hak ve özgürlükler istihdam koşulları ve sosyal dayanışma başlıkları altında toplanabilir. Bu başlıklar altında yer alan hak ve özgürlüklerden bazıları şu şekil sıralanabilir:

istihdam koşulları

- istihdamda ayrıcalık yapmamak
- mecburi çalışmayı yasaklamak
- kolektif olarak örgütlenme ve pazarlık hakkı
- adil istihdam koşulları ile kadın ve erkek arasında eşit işe eşit ücret hakkı
- özürliülerin çalışma dünyasına katılmaları
- mesleki rehberlik ve mesleki eğitim
- 15 yaşından küçük çocuklar için çalışma yasağı ve 15–18 yaşlar arasındaki gençler için özel koruma
- doğum koruması
- göçmen işçilerin eşit muamele görmesi.

sosyal dayanışma

- sağlık, sosyal güvenlik, tıbbi ve sosyal yardım hakkı ve sosyal yardım kuruluşlarından yararlanma hakkı
- çocukların ve gençlerin fiziki veya ahlaki tehlikelere karşı korunma hakları
- ailelerin ve aile bireylerinin yasal, sosyal ve ekonomik korunma hakkı

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

- göçmen işçiler ve ailelerinin korunma ve yardım hakkı
- yaşlıların korunma hakkı.

İstihdam ve sosyal dayanışma alanlarında eşitlik, ayrımcılık yasağı, adil olma vb. kriterleri gözetilen Sözleşme, gelişen şartlar doğrultusunda 1996 yılında Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı adıyla kabul edilmiştir. Bu yeni Şart kabul edildiği dönemin koşulları doğrultusunda ortaya çıkan sosyal yenilikleri de barındırmaktadır.

Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı; kadın erkek-eşitliği, engelli, çocuk ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik alanda korunmaları, ayrımcılık yasağının kapsamının genişletilmesi gibi yeni alanlarda haklar getirmiştir.

1991'de değiştirilmiş bulunan izleme mekanizması, Şart hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak hükümetlerin Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne sundukları raporlara dayanmaktadır. 1998 Temmuz'unda yürürlüğe giren bir ek protokol, uyum hakkında ulusal raporlara ek olarak kolektif şikayet sistemini getirmektedir. Bununla bazı sendikalara, işveren kuruluşlarına ve hükümet dışı kuruluşlara, Şart'ın ihlal edildiği iddialarını, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi önüne getirme izni verilmektedir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne ilerideki bölümlerde değinilecektir.

5. Avrupa İnsan Hakları Kurumları

5.1 Avrupa Konseyi'nin insan hakları alanındaki mekanizmaları

5.1.1 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi⁴⁸

Mahkeme'nin örgütlenmesi

11 numaralı Protokol ile değiştirilmiş Sözleşme ile kurulmuş olan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi taraf devletlerin sayısına (bugün taraf devletlerin sayısı kırk yedidir⁴⁹) eşit sayıda yargıçtan oluşmaktadır. Aynı tabiiyetten olan yargıç sayısına ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Yargıçlar her seferinde altı yıl için Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından seçilirler. Buna karşılık, yargıçların yarısının seçimlerinin üç yılda bir yapılabilmesi amacıyla, ilk seçimler sırasında seçilmiş olan yargıçların yarısının görevleri üç yıl sonra son bulmuştur.

Yargıçlar Mahkeme'de kendi adlarına yer alırlar ve hiçbir devleti temsil etmezler. Bağımsızlık ve tarafsızlık görevleri ya da daimi görevin gerekleri ile bağdaşmayacak hiçbir faaliyette bulunamazlar. Yargıçların görevleri yetmiş yaşında son bulur.

Tüm üyelerin hazır bulunduğu Mahkeme üç yıl için başkanını, iki başkan yardımcılarını ve iki seksiyon başkanını seçer.

İç tüzüğü uyarınca, Mahkeme oluşumları üç sene için belirlenen, oluşumlarında coğrafi açıdan olduğu kadar cinsiyetlerin de temsil edilmesini ve akit taraflarda varolan farklı hukuk sistemlerinin dikkate alınmasını gerektiren dört seksiyona ayrılır. İki seksiyona Mahkeme'nin iki başkan yardımcısı başkanlık ederken diğer iki seksiyona seksiyon başkanları başkanlık eder. Seksiyon tarafından seçilen seksiyon başkan yardımcıları, seksiyon başkanlarına yardım ederler ve gerektiği hallerde seksiyon başkanının yerini alırlar.

Her seksiyonun bünyesinde on iki ay için üç yargıçlı komiteler oluşturulur.

Her seksiyonun bünyesinde bir dönüşüm sistemine göre yedi üyeli dairesler oluşturulur; seksiyon başkanı ve ilgili devlet adına seçilmiş olan yargıç dairede üye olarak yer alırlar. İlgili devlet adına seçilmiş olan yargıç seksiyonun üyesi değil ise, üye sıfatıyla dairede resen yer alır. Dairenin asil üyesi olmayan seksiyon üyeleri vekil sıfatıyla yer alırlar.

⁴⁸ <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/315.htm>

⁴⁹ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Mahkeme'nin Büyük Dairesi on yedi yargıçtan oluşur. Büyük Dairede Mahkeme'nin başkanı, başkan yardımcıları ve daire başkanları üye olarak resen yer alırlar.

Mahkeme önündeki yargılama usulü

Her taraf devlet veya Sözleşme'nin ihlali dolayısıyla mağdur olduğunu düşünen her kişi, bir taraf devlet tarafından Sözleşme ile teminat altına alınmış olan haklardan birinin ihlal edildiğini ileri süren bir başvuruyu doğrudan Strasbourg Mahkemesi'ne yöneltebilir. Başvurucuların kullanımına yönelik kısa bir açıklama ve başvuru formları yazı işleri müdürlüğünden temin edilebilir.

Mahkeme önündeki yargılama nızalıdır ve kamuya açıktır. Olağanüstü durumlar nedeniyle daire/Büyük Daire aksine karar vermedikçe, azlıkla yapılan duruşmalar, kamuya açık gerçekleştirilir. Kural olarak Mahkeme'nin yazı işleri müdürlüğüne bırakılan dilekçelere ve diğer belgelere kamunun erişim olanağı bulunmaktadır.

Bireysel başvurucular kendileri başvurabilirler, ancak bir avukat tarafından temsil edilmeleri tavsiye edilmekte ve hatta duruşmalar için veya başvurunun kabul edilebilir olduğu açıklandıktan sonra avukat tarafından temsil edilmeleri istenmektedir. Avrupa Konseyi yeterli kaynakları bulunmayan başvurucular için bir adli yardım sistemi uygulamaya koymuştur.

Mahkeme'nin resmi dilleri Fransızca ve İngilizce'dir; ancak başvuruların taraf devletlerin resmi dillerinden birinde sunulması mümkündür. Başvurunun kabul edilebilir olduğu açıklanınca, iki resmi dilden birinin kullanılması gerekmektedir; ancak daire/Büyük Daire müsaade ederse başvuru dili kullanılmasına devam edilebilir.

Kabul edilebilirliğe ilişkin yargılama usulü

Her bireysel başvuru, başkanının raportör tayin ettiği bir seksiyona gönderilir. Başvurunun hazırlık incelemesinden sonra raportör, davanın üç üyeli bir komite tarafından mı yoksa bir daire tarafından mı inceleneceğine karar verir.

Böyle bir kararın başka bir inceleme yapılmadan alınabildiği durumda Komite, oybirliğiyle bir başvurunun kabul edilemez olduğunu açıklayabilir ya da Mahkeme'nin görevleri arasından çıkarabilir.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

Kendilerine raportörler tarafından doğrudan gönderilen davalar dışında daireler, üç üyeli komite tarafından kabul edilemez oldukları açıklanmamış başvuruları ve devlet başvurularını incelerler. Daireler, başvuruların kabul edilebilirlikleri ve esası hakkında da birbirinden ayrı kararlar alabilir ya da bazı durumlarda tek karar verebilirler.

Bir başvuru Sözleşme'nin yorumuna ilişkin ciddi bir sorun ortaya koyuyorsa ya da bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önce verilmiş olan bir kararla çelişebilecek ise taraflar dairenin yargı yetkisinden vazgeçme niyetinin kendilerine bildirilmesinden başlayarak bir ay içinde itiraz etmezler ise, daireler her zaman Büyük Daire lehine yargı yetkilerinden vazgeçebilirler. Vazgeçme halinde izlenecek yargılama usulü yukarıda daireler için açıklanan ile aynıdır.

Daire, dava esasının hatırlatılacağı kamuya açık bir duruşma yapılmasına karar verse bile yargılamanın ilk aşaması genellikle yazılıdır.

Kabul edilebilirliğe ilişkin çoğunlukla alınan Daire kararları gerekçeli olmalı ve kamuya açık hale getirilmelidir.

Esasa ilişkin yargılama usulü

Başvuruyu kabul etmeye karar vermesi halinde, daire, tarafları ek deliller ve başvuru ile ilgili olarak "hakkaniyete uygun tazminat"a ilişkin muhtemel bir talep dahil olmak üzere, yazılı görüşler sunmaya davet edebilir. Kabul edilebilirlik aşamasında duruşma yapılmadıysa, daire davanın esası hakkında duruşma yapılmasına karar verebilir.

Dairenin başkanı, adaletin düzgün idaresi yararına, yargılamaya taraf olmayan her taraf devleti veya başvuru dışında alakalı her kişiyi yazılı görüşler sunmaya ya da istisnai durumlarda duruşmaya katılmaya davet edebilir veya bunlara izin verebilir. Başvurucunun tabiiyetinde bulunduğu her taraf devlet davaya resen müdahale edebilir.

Esasa ilişkin yargılama sırasında, yazı işleri müdürünün aracılığıyla dostane çözüm sağlanması için müzakereler yapılabilir.

Kararlar

Daireler çoğunlukla karar verirler. Davanın incelenmesine katılmış olan her yargıcın karara uygun veya karşı görüşünü açıklamaya ya da görüş ayrılığının basit bir ifadesini eklemeye hakkı vardır.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Daire tarafından verilen bir kararın tefhim tarihinden itibaren üç ay içerisinde, eğer dava Sözleşme'nin ve Protokolleri'nin yorumu veya uygulanmasına ilişkin ciddi soruna ya da genel mahiyette ciddi bir soruya yol açıyorsa, taraflar davanın Büyük Daire önüne gönderilmesini talep edebilirler. Bu tür talepler; Mahkeme'nin başkanı, dairenin bağlı olduğu seksiyonun başkanı dışında diğer seksiyon başkanları ve ilk dairede yer almamış, dönüşüm sistemine göre seçilen diğer bir yargıç olmak üzere, Büyük Daire'nin beş yargıçtan oluşan bir kurulu tarafından incelenir.

Dairenin bir kararı, üç aylık sürenin dolmasıyla veya tarafların Büyük Daire önüne gönderme niyetlerinin bulunmadığı açıklamalarıyla ya da beş yargıçtan oluşan kurulun gönderme talebini reddetmesiyle kesinleşir.

Kurul talebi kabul ederse, Büyük Daire dava hakkında çoğunlukla kesin olan kararı verir.

Mahkeme'nin kesinleşmiş tüm kararları ilgili davalı Devlet için zorlayıcıdır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, kararların icrasını takip etmekle yükümlüdür. Bakanlar Komitesi Sözleşme'yi ihlal ettiklerine karar verilmiş olan Devletlerin, Mahkeme'nin kararından doğan yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli önlemleri alıp almadığını denetler.

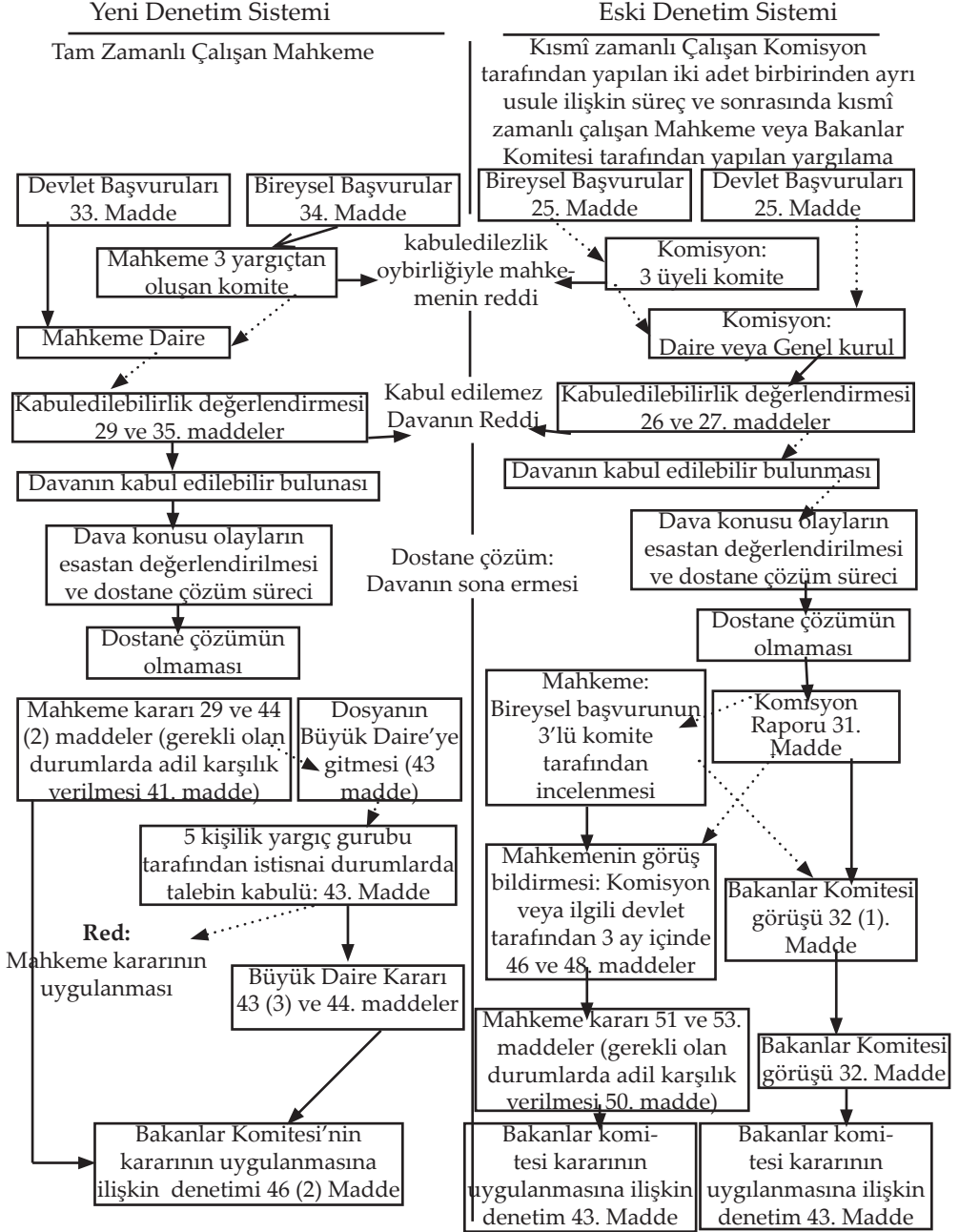
Danışma görüşleri

Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nin talebi üzerine Sözleşme'nin veya Protokoller'in yorumu ile ilgili hukuki sorular üzerine danışma görüşü verebilir.

Bakanlar Komitesi Mahkeme'ye görüş sorma kararını çoğunlukla alır.

Danışma görüşü taleplerini, çoğunlukla veren Büyük Daire inceler. Her yargıç danışma görüşüne farklı görüşünün – uygun veya karşı – açıklamasını ya da görüş ayrılığının basit bir ifadesini ekleyebilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ayrıntılı Bakış

⁵⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi El Kitabı, Donna Gmien, Çev: Serkan Cengiz, Utku Kılınç, İzmir Barosu Yayınları, 1. B., Ağustos 2008, s. 213.

5.1.2 İnsan Hakları Komiseri

Üye ülkelerde insan hakları eğitimi ve bilincini arttırmakla yükümlü olan İnsan Hakları Komiserliği, Avrupa Konseyi içinde bağımsız bir kuruluştur. İlk kez Ekim 1997'de Strasbourg'da yapılan 2. Devlet Başkanları Zirvesi'nde oluşturulması yönünde karar alınan Komiserlik, Mayıs 1999'da Bakanlar Komitesi'nin aldığı bir karar ile kurulmuştur. İlk komiser, Alvaro Gil-Robles, bu görevi 1999–2006 yılları arasında yürütmüş, Nisan 2006'da ise şu anki komiser Thommas Hammerberg göreve başlamıştır.

İnsan Hakları Komiseri'nin temel görevleri, Bakanlar Komitesi'nin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'ne dair kararı⁵¹ ile açık bir şekilde tanımlanmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, insan hakları eğitimi ve bilincini arttırmakla yükümlü olan İnsan Hakları Komiseri, üye devletlerin Avrupa Konseyi insan hakları standartlarına ilişkin uygulamalarını desteklemek, insan haklarına dair yasal, teorik ve pratik sorunları tanımlayarak bu konularda fikir beyan etmektedir.

Yasal bir yaptırım gücü bulunmayan Komiser, insan haklarını korumak ve bu alandaki ihlalleri engellemek için üye devletlere bilgi sağlar ve gerektiğinde tavsiyelerde bulunur.

İnsan Hakları Komiserliği'nin faaliyetleri üç başlık altında toplanabilir: Hükümetlerle diyalog ve ülke ziyaretleri, tematik tavsiyeler ve farkındalık yaratma ile ulusal insan hakları kurumlarının gelişimini desteklemek.

Hükümetlerle diyalog ve ülke ziyaretleri

Komiser, Avrupa Konseyi üye devletleri ile kalıcı ilişkiler geliştirmeye çalışır ve insan hakları durumu ile ilgili geniş değerlendirmeler yapabilmek için resmi ülke ziyaretlerinde bulunur. Bu ziyaretler genellikle, hükümetlerin, parlamento, yargının en üst temsilcileri ile önde gelen insan hakları örgütleri ve sivil toplum temsilcileriyle görüşmelerinden oluşur. Komiserin raporları hem insan hakları durumu ile ilgili analizlerini hem de gelişmeye yönelik ayrıntılı tavsiyelerini içerir. Bu raporlar, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne ve Parlamenteler Meclisi'ne sunulur. Bu sunumun ardından raporlar, yayımlanarak kamunun bilgisine açılır.

⁵¹ Avrupa Bakanlar Komitesi'nin 7 Mayıs 1999 tarih ve (99) 50 No'lu Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'ne dair kararı

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

Bir ülkeye yapılan resmi ziyaretten bir süre sonra (genellikle birkaç yıl), ya Komiser kendisi ya da görevlendirilen çalışanlar aracılığıyla ilk raporda belirtilen tavsiyelere ilişkin gelişmeleri gözlemek amacıyla izleme ziyaretinde bulunurlar. Bu ziyaretin ardından yine kamuya duyurulan ikinci bir rapor hazırlanır.

Komiser, ayrıca, insan haklarına dair sorunlu alanlarda ilişkileri güçlendirmek amacıyla ülkelere veya bölgelere ziyaretlerde bulunarak buradaki yetkililerle görüşür.

Tematik tavsiyeler ve farkındalık yaratma

İnsan Hakları Komiseri aynı zamanda insan haklarının korunması ve ihlallerin önlenmesi için tavsiye ve bilgi vermekle yükümlüdür. Komiser uygun olduğunu düşündüğünde, ofisi bir veya birden fazla üye ülkedeki spesifik bir insan hakları konusunda tavsiyelerde bulunur. Ulusal makamlardan talep halinde ya da kendi inisiyatifi ile Komiser yasa tasarıları ve belirli uygulamalar hakkında görüş beyan eder.

Komiser ayrıca, Avrupa Konseyi üye ülkelerinde insan hakları alanında farkındalık yaratmakla da yükümlüdür. Bu bağlamda, komiserlik ofisi farklı insan hakları temalarında seminer vb. etkinlikler düzenler ve hükümetler, sivil toplum örgütleri eğitim enstitüleri gibi kurumlarla Avrupa Konseyi insan hakları standartları hakkında toplumu bilgilendirmek için işbirliğinde bulunur.

Ulusal insan hakları kurumlarının gelişimini desteklemek

Komiser, ulusal ombudsman, ulusal insan hakları enstitüleri ve insan haklarını korumakla görevli benzeri kurumlarla yakın işbirliğinde bulunur. Avrupa Birliği ombudsmanı ile birlikte çalışan Komiser, ombudsman, ulusal insan hakları kurumu gibi yapıların olmadığı üye ülkelerde bu kurumların oluşturulması ve etkin çalışmalarının sağlanması için çaba gösterir.

5.1.3 Parlamenterler Meclisi

İlk kez 10 Ağustos 1949'da Strasbourg'da toplanan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, hükümetlerarası bir sözleşmeye dayanan ve demokratik yollarla seçilen üyelerin oluşturduğu ilk çoğulcu parlamenterler meclisi olarak nitelendirilebilir. Danışma meclisi olarak da adlandırılan Meclis, Avru-

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

pa Konseyi'nin iki organından biridir ve Konsey'i oluşturan 47 üye ülkenin ulusal parlamentolarından gelen temsilcilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda Avrupa'da yaşayan 800 milyonluk nüfusu temsil eden Meclis, güncel konuları ve bu konular hakkında alınacak önlemleri tartışmak üzere yıl boyunca dört kez toplanmaktadır.

1949'dan bu yana Meclis'in Avrupa Konseyi'nin ardındaki itici güç olduğu ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi pek çok büyük başarısının Meclis'in bu gücüne bağlı olduğu aşikardır. Konsey tarafından hazırlanan tüm uluslararası sözleşmeler Meclis danışmanlığında hazırlanmaktadır. Meclis, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçlarını ve Avrupa İnsan Hakları Komiseri'ni seçmenin yanında Konsey genel sekreterini de belirlemektedir.

Meclis'in gündemine aldığı başlıca konular şunlardır:

- insan hakları ve demokrasinin korunması ve yaygınlaştırılması,
- üye devletlerin yükümlülük ve taahhütlerinin takibi,
- insan haklarına saygı çerçevesinde terörizmle mücadele,
- bölgesel krizler,
- mülteci ve göçmenlerin durumları,
- kültürler ve dinler arası diyalog ile sosyal uyum.

Konsey'e üye devletlerin nüfuslarıyla orantılı olarak seçilen toplam 318 asil ve 318 yedek üye, Strasbourg'da her yıl dört defa yapılan ve bir hafta süren toplantılarda bir araya gelmektedirler. Meclis'in çalışmaları temel olarak on farklı tematik komitede hazırlanmakta ve Konsey genel oturumlarında ele alınmaktadır. Bu komiteler meclis başkanı, 20 başkan yardımcısı, 5 politik gruptan⁵² temsilciler ve komite başkanlarından oluşmaktadır.

Parlamente Meclisi'ndeki komiteler şunlardan oluşmaktadır:

- Siyasi komisyon,
- Ekonomik işler ve kalkınma komisyonu,
- Sosyal sorunlar ve aile komisyonu,
- Hukuk ve insan hakları komisyonu,

⁵² Avrupa Konseyi Parlamente Meclisi'nde Sosyalist Grup (SOC), Avrupa Halk Partisi Grubu (EPP), Liberal, Demokratik ve Reformist Grubu (LDR), Avrupa Demokratik Grubu (EDG) ve Avrupa Birleşik Sol Grubu (UEL) bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için; http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE_structures.htm#4.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

- Kültür, bilim ve eğitim komisyonu,
- Çevre ve tarım komisyonu,
- Göçler, mülteciler ve nüfus komisyonu,
- Tüzük ve ayrıcalıklar komisyonu,
- Kadın-erkek eşitliği komisyonu,
- Denetim komisyonu⁵³.

Komitelerin hazırlıkları sonucu ortaya çıkan çalışmalar Parlamenterler Meclisi'nde değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda kabul edilecek metin;

a) Bakanlar Komitesi'ne sunulmak üzere **tavsiye**,

b) kendi görüşünü açıkladığı **çözüm** ve

c) üyelik başvuruları, sözleşme taslakları ve Bakanlar Komitesi tarafından gönderilen diğer metinler hakkında verdiği **kararlardan** oluşmaktadır.

Parlamenterler Meclisi, yukarıda belirtilen çalışmalarının yanı sıra, tüm Avrupa'da ziyaretler gerçekleştirerek bilgi toplamak, Genel Kurul'a raporlar hazırlamak ve üye devletlerdeki genel seçimleri de takip etmek gibi görevleri de yerine getirmektedir.

5.1.4 Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT)

Son yıllarda Avrupa Konseyi, insan haklarının garanti altına alınmasına ilişkin çabalarına ek olarak, ihlallerin önlenmesine giderek artan bir önem vermeye başlamıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi uyarınca "Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz bırakılmayacaktır". Bu maddeden esinlenilerek, 1987 yılında İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi hazırlanmıştır.

Sözleşme, gözetim altındaki kişilerin korunması amacıyla yargı dışı bir önleme mekanizması sağlamaktadır. Söz konusu mekanizma, Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) tarafından denetim ziyaretleri düzenlenmesi sistemi-

⁵³ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/akpm.html

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

ne dayanmaktadır. CPT Sekretaryası, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir birimdir.

CPT'nin üyeleri, çeşitli mesleklerden gelen bağımsız ve tarafsız uzmanlardır. Örneğin, aralarında hukukçular, tıp doktorları ile cezaevi ve polis konularında uzman olan kişiler bulunmaktadır. Komite üyeleri, Avrupa Konseyi'nin karar alma organı olan Bakanlar Komitesi tarafından 4 yıllık bir görev süresi için seçilirler ve üyeler ikinci kez yeniden seçilebilirler. Sözleşme'ye taraf olan her ülke adına bir üye seçilir⁵⁴.

CPT gözetim yerlerini (örneğin, ceza ve ıslahevleri, polis karakolları, yabancı uyruklu mültecilerin tutulduğu merkezler ve psikiyatri hastaneleri) ziyaret ederek özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilere nasıl bir muamele uygulandığını inceler ve gerektiği takdirde, devletlere iyileştirme önerileri getirir. Denetim ziyaretleri, genellikle iki veya daha fazla CPT üyesinden oluşan heyetlerce gerçekleştirilir ve heyet mensuplarına Komite'nin Sekretaryası ve gerektiğinde uzman ve tercümanlar eşlik eder. Denetim ziyaretinin yapıldığı ülke adına görev yapan CPT üyesi heyete katılmaz. CPT heyetleri Sözleşme'nin tarafı olan devletlere periyodik denetim ziyaretleri düzenlediği gibi, gerekli durumlarda ad hoc komite (kısa süreli ve tek bir görev için kurulan komite) ziyaretleri de yapabilir. Komite, düzenleyeceği denetim ziyaretini ilgili devlete bildirmek zorunda olmakla beraber, bu bildirim ile ziyaretin fiilen gerçekleştirileceği tarih arasındaki süreyi belirtmeyebilir. İstisnai durumlarda denetim ziyareti bildirimden hemen sonra gerçekleşebilir. Hükümetler, denetim ziyaretlerinin yeri ve zamanına ancak milli savunma, kamu güvenliği, ciddi asayiş sorunları, bir kişinin sağlık durumu veya ciddi bir suç ile ilgili acil soruşturmanın sürmekte olması gibi haklı nedenlerle itiraz edebilirler. Bu gibi durumlarda, ilgili devlet, Komite'nin mümkün olan en kısa zamanda denetim ziyaretini yapabilmesini sağlayacak önlemleri almak zorundadır.

Sözleşme uyarınca, CPT heyetlerinin gözetim merkezlerine sınırsız erişim ve buralarda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın dolaşma hakları vardır. Özgürlüklerinden yoksun tutulan kişilerle özel görüşme yapabilirler ve bilgi verebilecek konumda olan herkesle serbestçe iletişim kurabilirler. Ziyaret sırasında saptanan verilere dayanarak CPT'nin ileri sürebileceği tavsiyeler ilgili devlete gönderilen raporda yer alır. Bu rapor ilgili devletle uzun süreli bir diyalogun başlangıcını teşkil eder.

⁵⁴ Komite üyelerinin tam ve güncel listesi için; <http://www.cpt.coe.int/en/members/en-list.pdf>

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

CPT'nin iki temel ilkesi vardır: işbirliği ve gizlilik. Ulusal makamlarla işbirliği kurulması Sözleşme'nin özünde bulunan bir ilkedir; çünkü amaç, istismarlar nedeniyle bir devleti kınamaktan ziyade, özgürlüklerinden yoksun tutulan kişilerin korunmasıdır. Bu nedenle, Komite toplantıları kamuoyuna kapalıdır ve raporları kesinlikle gizlidir. Ancak eğer bir ülke işbirliğine yanaşmaz ve Komite'nin tavsiyeleri ışığında gerekli iyileştirmeleri gerçekleştirmeyi reddederse, CPT bir kamu açıklaması yapmaya karar verebilir. Kuşkusuz, ilgili devletin kendisi Komite tarafından hazırlanan raporun tüm ayrıntıları ile birlikte yayınlanmasını isteyebilir. Ayrıca, CPT her yıl genel bir faaliyet raporu hazırlar ve bu rapor kamuya açıklanır.

Sözleşme bugüne kadar Avrupa Konseyi'ne üye 47 devlet tarafından onaylanmıştır⁵⁵. 1 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe giren 1 No'lu Protokol Avrupa Bakanlar Komitesi'ne, Konsey'e üye olmayan devletlere de Sözleşme'ye taraf olmaya davet etmek konusunda yetki vermiştir.

Yıllar boyunca bu alanda yaptığı çalışmalar sırasında CPT, özgürlüğünden yoksun tutulan kişilere uygulanacak muameleye ilişkin standartlar geliştirmiştir⁵⁶.

5.1.5 Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi Denetleme Mekanizması

Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi kapsamında yapılan denetim, Bakanlar Komitesi ve bağımsız uzmanlardan oluşan Danışma Komitesi'nin yetkisi altındadır.

Bildirim sistemine dayanan denetleme prosedürüne göre her Devlet, Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra bir yıl içinde ilk raporunu vermek ve daha sonra beş yılda bir veya Bakanlar Komitesi'nin bu konuda özel talebi üzerine ek raporlar vermek zorundadır. Danışma Komitesi ek bilgilere ihtiyaç duyduğu takdirde söz konusu devletlere soru sorabilecektir. Danışma Komitesi'nin incelediği raporlar yazılı, tematik veya şahsi olarak birçok kaynaktan edinilebilir. Devlet ve devlet dışı taraflardan sağlanan çeşitli yazılı bilgi kaynaklarından faydalanan Danışma Komitesi, bu raporları inceler. Danışma Komitesi ayrıca, üst düzey devlet yetkilileriyle, milletvekilleriyle, azınlık temsilcile-

⁵⁵ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>

⁵⁶ Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), 'Kötü Muamelenin Önlenmesi', Booklet CPT/Inf/E (2002) 2, s. 1-3.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

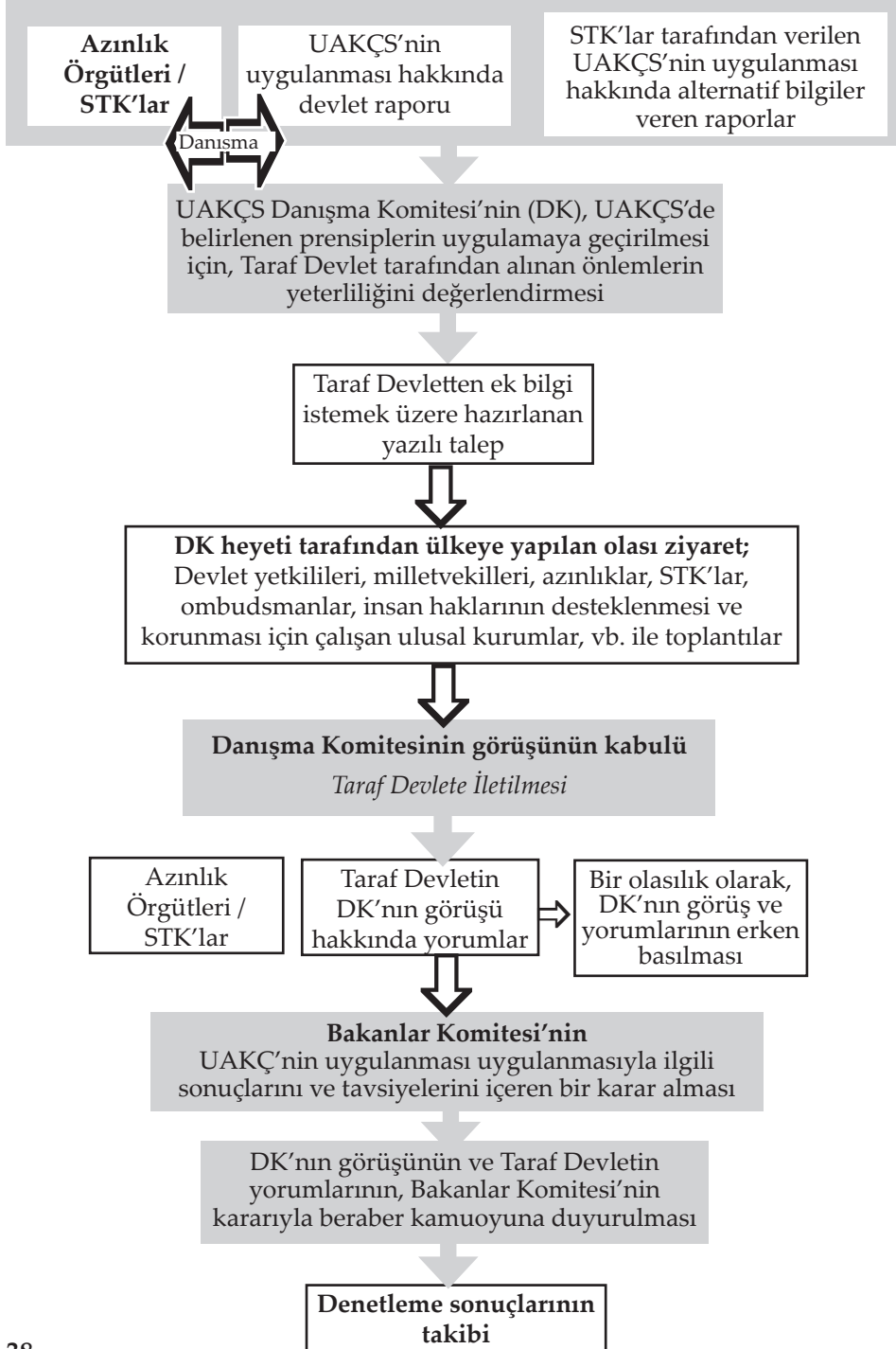
riyle, sivil toplum kuruluşlarıyla, uzman kurumlarla ve diğer ilgili taraflarla görüşmek üzere ülke ziyaretleri de yapar. Bu ziyaretler Çerçeve Sözleşme'nin düzenli olarak denetlenmesinin bir parçası haline gelmiştir.

Danışma Komitesi, bir devletin raporunu inceledikten sonra, ilgili devlete kendi görüşünü bildirir; devlet, bu görüş hakkında yorum yapma imkanına sahiptir. Bu aşamada devletler, Danışma Komitesi'nin görüşünü açıklayabilirler. Taraf devletler, yanıtlarını hazırlarken azınlık gruplarına ve sivil toplum kuruluşlarına danışmayı tercih edebilir. Bir sonraki aşamada Bakanlar Komitesi, Çerçeve Sözleşme'nin uygulanması konusunda ilgili devlet hakkında ulaştığı sonuçları ve tavsiyelerini içeren bir kararı kabul eder. Bu karar, taraf devletin yorumları ve daha önceki bir aşamada açıklanmadıysa Danışma Komitesi'nin görüşüyle beraber kamuoyuna açıklanır.

Devletlere, denetim sürecini takiben aldıkları önlemler hakkında Danışma Komitesi'ne düzenli olarak bilgi vermeleri yönünde çağrıda bulunulur. Etkin uygulamayı sağlamak amacıyla, çeşitli tarafların sürekli takip faaliyetlerinde bulunması desteklenmektedir.

Devletlerin Sözleşmeye uyumu nasıl denetleniyor?

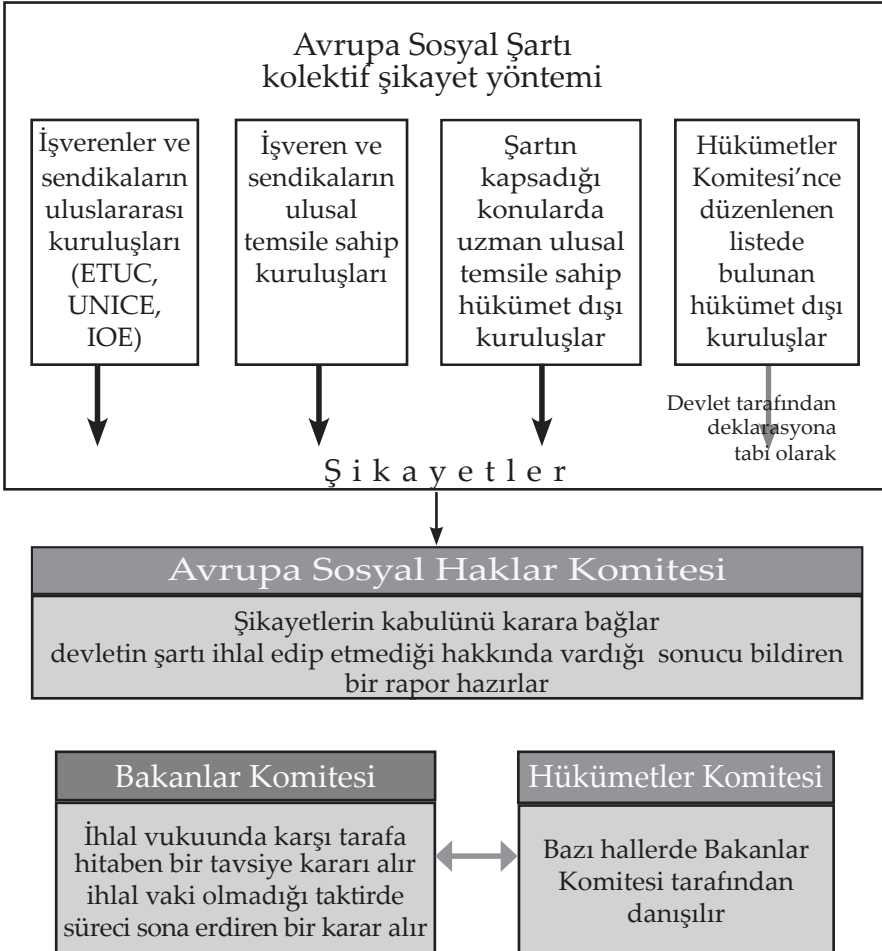
Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme (UAKÇS) Denetleme Mekanizması

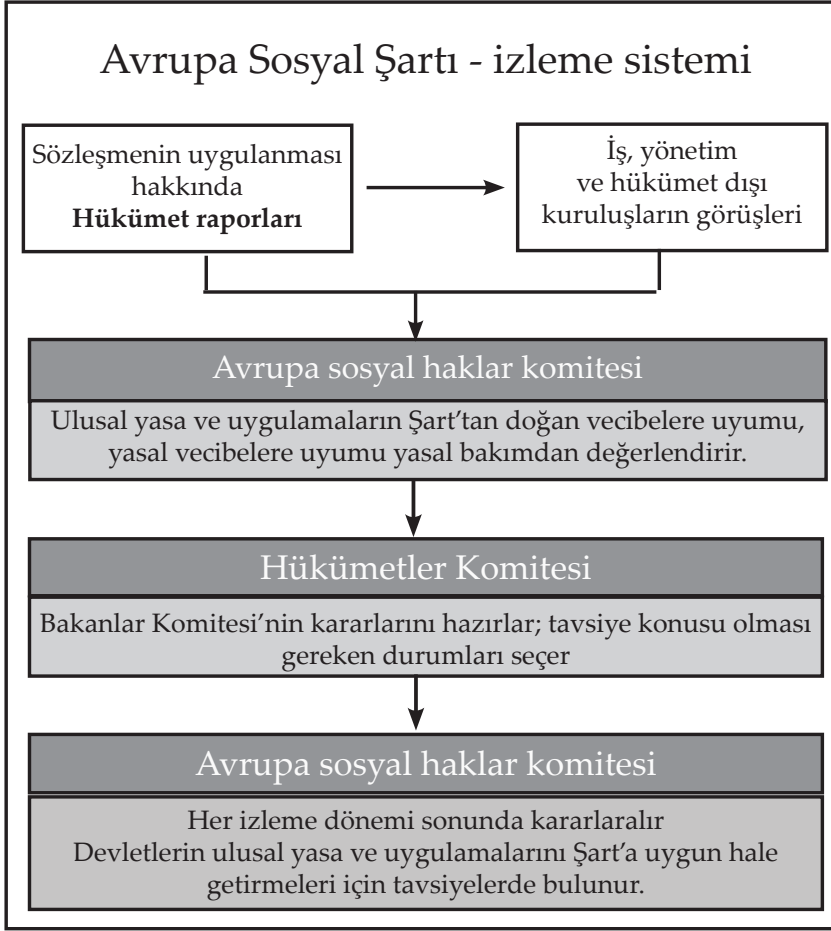

5.1.6 Avrupa Sosyal Haklar Komitesi

1991’de değiştirilmiş bulunan izleme mekanizması, Şart hükümlerinin uygulanmasıyla ilgili olarak hükümetlerin Avrupa Sosyal Haklar Komitesi’ne sundukları raporlara dayanmaktadır.

1998 Temmuz’unda yürürlüğe giren bir ek protokol, uyum hakkında ulusal raporlara ek olarak kolektif şikâyet sistemini getirmektedir. Bununla bazı sendikalara, işveren kuruluşlarına ve hükümet dışı kuruluşlara Şart’ın ihlal edildiği iddialarını, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi önüne getirme izni verilmektedir.

5.1.7 Eşitlik Komitesi⁵⁷

Temel insan haklarından biri sayılan kadın-erkek eşitliği konusu, Kadın-Erkek Eşitliğini İzleme Komitesi'nin (CDEG) sorumluluğundadır. Komite'yi oluşturan (ve her biri bir ülkeyi temsil eden) uzmanlar hem ulusal düzeyde hem de Avrupa Konseyi nezdinde etkin biçimde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için girişimleri teşvik etmekle görevlendirilmişlerdir. CDEG bu amaçla tahlil, araştırma ve değerlendirmeler yapar, strateji ve siyasi önlemler saptar ve gerektiğinde uygun hukuki araçların çerçevesini çizer.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için; http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/11._Equality_Committee/

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Son otuz yıldır Avrupa'daki yasal statüler gelişme gösterse de toplum nezdinde etkin bir eşitliğin varolduğu söylenemez. Kadınlar halen politik ve kamusal yaşamdan dışlanmaktadır. Eşit işe eşit ücret için mücadele etmeye devam etmektedir. Bu amaçla, Konsey de farklı sözleşmelerde bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için bazı düzenlemeler yapmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesinde ayrımcılık yasağı getirirken kadın-erkek eşitliğini genel prensip olarak içermektedir. Daha sonra Sözleşme'ye ek protokollerde yapılan düzenlemelerle kadın-erkek eşitliğine daha ayrıntılı olarak değinilmiştir. Ek Protokoller'deki bazı düzenlemeler; 7 No'lu Ek Protokol'de yer alan "Eşler evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde medeni haklar ve sorumluluklardan eşit şekilde yararlanırlar. Bu madde, devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarını engellemez." ifadesi;

12 No'lu Protokol'ün 1. maddesinde yer alan "Kanunda öngörülen haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayırım yapılmaksızın sağlanır." ve "Kimse, herhangi bir kamu otoritesi tarafından, 1. fıkrada sayılan gerekçelerle ayrımcılığa tabi tutulamaz." ifadeleridir.

Yine Avrupa Sosyal Şartı'nın spesifik olarak kadın haklarına değinen düzenlemeleri mevcuttur. Bunlardan bazıları; eşit işe eşit ücret, annelerin ve çalışan kadınların korunması, kadın ve çocuklar için sosyal ve ekonomik korumalardır. 1988'deki Şart'a Ek Protokol, fırsat eşitliği ve cinsiyet ayrımcılığı olmaksızın çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde düzenlemeler içerir. Son olarak Değiştirilmiş Sosyal Şart, cinsiyeti de kapsayan farklı alanlarda ayrımcılık yasağı ilkesini içermektedir.

Kadın-Erkek Eşitliğini İzleme Komitesi'nin başlıca faaliyetleri; insan kaçakçılığına karşı çalışma, kadına şiddetle mücadele, karar almada ve politikada kadının rolünün ve görünürlüğünün artırılması, genel anlamda kadın ve erkek eşitliğidir.

5.1.8 Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)

Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, ırkçılıkla (belli ırkların üstün olduğu inancı), yabancı korkusuyla (xenophobia), anti-semitizm (Yahudilere karşı önyargı) ve diğer hoşgörüsüzlük biçimleri ile mücadele etmek için 1993'te kurulmuştur. Komisyon'da, bağımsız çalışmalarına rağ-

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

men, her Avrupa Konseyi üye devletinden bir üye bulunur. Komisyon, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde yürütülen politikalardan mevzuata kadar, hoşgörüsüzlüğe karşı var olan önlemlerin etkinliğini değerlendirir. Komisyon, Bakanlar Komitesine sunduğu yıllık raporlarda, üyesi olmayanların, uzmanların ve sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla, her seviyede atılabilecek ileri adımlar için önerilerde bulunur.

ECRI'nin (Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu) faaliyet programı üç cepheden oluşmaktadır: (a) ülkeden ülkeye yaklaşım; (b) genel konular üzerine çalışma; (c) sivil toplumla ilgili faaliyetler.

a) Ülkeden Ülkeye Yaklaşım

Bu yaklaşım çerçevesinde ECRI, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin her birindeki durumu yakından inceleyerek ırkçılık ve ırksal ayrımcılık vakasını izlemektedir. ECRI, her bir ülkenin tanımlanmış sorunlarla nasıl başa çıkabileceğine dair çözümleri ve önerileri içeren raporlar hazırlar. 2004 yılında diğer ülkelerle birlikte Türkiye'ye de değinilmiştir. ECRI'nin ülke raporlarının basılması, ECRI ve üye ülkelerin yetkilileri arasında süregelen ve amacı ırkçılık ve buna destek olan hoşgörüsüzlük sorunlarına çözüm bulmak olan aktif diyalogun geliştirilmesi için önemli bir adım görevi görmektedir. Bu alanda aktif olan bireyler ya da sivil toplum örgütleri ve diğer kuruluşlardan gelen girdiler, ECRI'nin çalışmalarının mümkün olduğunca yapıcı ve faydalı olmasını sağlamak için bu sürece dahil edilmektedir.

b) Genel Konular Üzerine Çalışma

ECRI'nin genel politika önerileri tüm üye ülkelerin hükümetlerini ilgilendirmekte olup; ulusal stratejiler ve politikalar geliştirilirken politika saptayıcıların kullanmaya davet edildiği kılavuz ilkeleri içermektedir. ECRI, bugüne kadar dokuz genel politika önerisini kabul etmiştir.

c) Diğer Avrupa Kuruluşları ve Uluslararası Kuruluşlarla İşbirliği

ECRI'nin yanı sıra ırkçılık, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı (antisemitizm) ve hoşgörüsüzlük alanında küresel düzeyde ve Avrupa düzeyinde mücadele eden aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir çok önemli aktör bulunmaktadır:

- Avrupa Birliği içerisinde Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC).

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT=OSCE) içerisinde Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Dairesi'nin (ODIHR) Hoşgörü ve Ayrımcılık Yapmama görevi.
- Birleşmiş Milletler içerisinde Irk Ayrımcılığının Önlenmesine İlişkin Komite (CERD) ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ayrımcılık Karşıtı Birimi (OHCHR).

Aralarındaki işbirliğinin somut ölçütlerini görüşmek ve üzerinde karar vermek amacıyla söz konusu teşkilatlar arasında düzenli olarak toplantılar yapılmaktadır⁵⁸.

5.2 Avrupa Birliği İnsan Hakları Mekanizmaları

5.2.1 Avrupa Adalet Divanı

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (kısaca Divan denir.) 1952'de AKÇT antlaşması ile kurulmuştur. Divan, Lüksemburg'da bulunmaktadır. Adalet Divanı'nın görevi, AB mevzuatının her üye devlette aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. Böylece, kanunlar herkes için eşit olacaktır. Örneğin, ulusal mahkemelerin aynı konu üzerinde farklı kararlar vermemelerini sağlar. Divan, aynı zamanda AB üye devletlerinin ve kurumlarının, yasaların gerektirdiklerini yapmalarını da sağlar. AB üye devletleri, kurumları, şirketler ve bireyler arasındaki yasal sorunları çözme yetkisi de Divan'a aittir. Divan, üye devlet başına bir hakimden oluşur. Böylece AB'nin 25 ulusal yasal sistemi de temsil edilmiş olur. Verimlilik sağlayabilmek için Divan nadiren bütün bir heyet olarak bir araya gelir. Çoğu zaman yalnız 13 hakimden oluşan 'Büyük Heyet' (Grand Chamber) olarak ya beş ya da üç hakimden oluşan bir heyet olarak toplanırlar. Divan sekiz 'kanun sözcüsü' tarafından desteklenir. Roller, Divan'a getirilmiş olan davalarda gerekçeli fikirleri temsil etmektir. Kanun sözcüleri bu görevlerini kamuya açık ve tarafsız olarak yerine getirmek zorundadırlar. Hakimler ve kanun sözcülerinin tarafsızlıkları şüphe götürmez bir gerçektir. Kendi ülkelerinde en yüksek hukuki pozisyona atanacak özellikleri ve yetenekleri vardır. Adalet Divanı'na AB hükümetlerinin ortak kararıyla atanırlar. Hepsi yenilenebilir altı senelik bir dönem için atanırlar. Binlerce dosya ile Adalet Divanı'nın başa çıkmasına

⁵⁸ İHOP İnsan Hakları Eğitimciler için Başvuru Kitabı, Kitap halen yayına hazırlık aşamasındadır. www.ihop.org.tr

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

yardım etmek ve vatandaşlara daha iyi bir yasal koruma sunmak için 1989'da Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme, (Adalet Divanı'na bağlı) özellikle gerçek kişiler, şirketler ve bazı kurumlar tarafından getirilen ve rekabet hukuku ile ilgili belli tip davalarda karar verme sorumluluğuna sahiptir.

Adalet Divanı ve Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi'nin yenilebilir üç yıllık bir dönem hizmet için meslektaş hakimler tarafından seçilmiş birer başkanları vardır. Yunanlı Vassilios Skouris, 2003'te Adalet Divanı Başkanlığına seçilmiştir⁵⁹. Lüksemburg'lu Mark Jaeger de Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi başkanıdır⁶⁰. Avrupa Birliği ve memurları arasındaki anlaşmazlıklar için Avrupa Sivil Servis Mahkemesi adlı yeni bir yargı kurumu kurulmuştur. Bu kurum yedi yargıçtan oluşur ve Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi'ne bağlıdır.

Divan, kendisine gelen davalarda hukuki kararlar verir. Yaygın dört tip dava şunlardır:

1. ön hukuki karar için başvuru;
2. bir zorunluluğu yerine getirmemekle ilgili eylemsizlik davaları;
3. fesih davaları;
4. eylemsizlik davaları.

Aşağıda her biri daha detaylı olarak tanımlanmıştır.

1. Ön hukuki karar

Her bir AB ülkesindeki ulusal mahkemeler, bu ülkelerde AB mevzuatlarının gerektiği gibi uygulanmasını sağlamakla sorumludurlar. Fakat farklı ülkelerdeki bu mahkemelerin, AB mevzuatını değişik şekillerde yorumlamaları riski vardır. Bunun olmasını önlemek için bir 'ön hukuki karar prosedürü' vardır. Eğer bir ulusal mahkeme, bir AB yasaının yorumu veya geçerliliği hakkında herhangi bir şüpheye sahip ise Adalet Divanı'ndan bilgi isteyebilir ve bazı durumlarda istemek zorundadır. Bu bilgi, 'hukuki ön karar' olarak verilir.

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için; http://curia.europa.eu/en/instit/presentationfr/index_cje.htm

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için; <http://curia.europa.eu/en/instit/presentationfr/tpi.htm>

2. Bir zorunluluğu yerine getirmemekle ilgili eylemsizlik davaları

Komisyon, bir üye devletin AB yasaları altındaki mecburiyetlerini yerine getirmediğini, sebepleriyle tespit ediyorsa, bu süreci başlatabilir. Bu süreç, başka bir üye devlet tarafından da başlatılabilir. Her iki durumda da Divan iddiaları soruşturur ve kararını verir. Söz konusu üye devlet gerçekten suçlu bulunursa bu hatalarını hemen düzeltmelidir. Eğer mahkeme, üye ülkenin kararına uymadığını tespit ederse bu ülkeye ceza uygulayabilir.

3. Fesih davaları

Eğer herhangi bir üye devlet, Konsey, Komisyon veya (belli şartlarda) Parlamento bir AB yasınının kanun dışı olduğuna inanıyorsa Divan'a fesih için başvurabilir. Bu 'fesih davaları', kendilerini direkt ve aleyhte etkileyen yasaların iptali için gerçek kişiler tarafından da açılabilir. Eğer Divan ilgili yasının anlaşmalara uygun olmadığını veya gerektiği gibi onaylanmadığını tespit ederse yasının hükümsüz olduğunu açıklayabilir.

4. Eylemsizlik davaları

Anlaşma, Avrupa Parlamentosu'nun, Konsey'in ve Komisyon'un belli durumlarda gerekli kararları vermelerini gerektirir. Eğer bu gerek yerine getirilmezse üye devletler, diğer Topluluk kurumları ve (belli şartlarda) bireyler veya şirketler bu ihlali resmen kayda geçirmek için Divan'a şikâyetle bulunabilirler.

Dava dosyaları kayıt birimine sunulur ve her davaya özel bir yargıç ve avukat atanır. Takip eden prosedür iki aşama halindedir; önce yazılı ve sonra sözlü safha olmak üzere. İlk aşamada, ilgili bütün taraflar yazılı beyanlar sunarlar ve davaya atanan hakim bu beyanların bir özetini ve davanın hukuki bağlamını içeren bir rapor hazırlar. Daha sonra ikinci aşama gelir; açık duruşma. Davanın önemine ve zorluğuna göre duruşma üç, beş ya da on üç hakimden oluşan bir heyetin ya da bütün Divan'ın önünde gerçekleşebilir. Duruşmada tarafların avukatları, savunmalarını hakime ve onları sorgulama hakkına sahip kanun sözcüsüne sunarlar. Daha sonra kanun sözcüsü konuyla ilgili fikrini açıklar ve hakimler kendi kararlarını verirler. 2003'ten beri kanun sözcülerinin bir dava hakkındaki düşüncelerini açıklamaları, yalnız Divan'ın, bu davanın hukukta yeni bir noktaya temas ettiğini düşünmesiyle talep edilmektedir. Divan, kanun sözcüsünün fikrini izlemek zorunda da

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

değildir. Divan'ın kararları oy çoğunluğu ile verilir ve bir genel duruşmada açıklanır. Muhalif fikirler açıklanmaz. Kararlar, alındığı gün açıklanır⁶¹.

5.2.2 Avrupa Temel Haklar Ajansı

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA), Avrupa Birliği'nin 15 Şubat 2007 tarih ve 168/2007 numaralı Konsey Tüzüğüyle (AT) kurulmuş bir organdır. Merkezi Viyana'da olup, Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi'ne (EUMC) dayalı olarak yapılandırılmaktadır. FRA görevlerini bağımsız olarak yürütmektedir. Avrupa Konseyi başta olmak üzere, diğer ulusal ve uluslararası kuruluş ve örgütlerle işbirliği yapmaktadır.

Ajansın hedefi, Topluluk ve üye devletlerin ilgili kurum ve makamlarına, bu kurum ve makamları, kendi uzmanlık alanları dahilinde, temel haklara riayet edilmesi için tedbir alırken veya tutum belirlerken desteklemek amacıyla, Topluluk hukukunun uygulanmasında temel haklara ilişkin yardım ve uzmanlık sağlamaktır (Tüzüğün 2. maddesi).

Temel Haklar Bildirgesi'nde ifade edildiği şekliyle, AB Antlaşması Madde 6(2)'de atıfta bulunulan temel haklar Ajansı'nın görevine yönelik referans noktalarını teşkil eder. Tematik etkinlik alanları, Avrupa Komisyonu'nun bir tasarısı üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danışıldıktan sonra, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilecek bir çok Yıllık Çerçeve'de belirlenecektir. Tematik alanlar arasında ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve buna bağlı hoşgörüsüzlükle mücadele de bulunmaktadır.

Görevleri

Bilgi ve veri toplama ile analiz:

- AB'de temel hakların gelişimi hakkında tarafsız, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgi toplama, analiz etme ve bu bilgileri yayma;
- AB düzeyinde verilerin kalite ve karşılaştırılabilirliğini iyileştirecek yöntem ve standartlar geliştirme;
- Bilimsel araştırma ve anketler gerçekleştirme ve teşvik etme.

⁶¹ Avrupa Birliği Nasıl Çalışır? AB Kurumları İçin Rehberiniz, Avrupa Komisyonu Basım-Yayın ve İletişim Genel Müdürlüğü, Lüksemburg 2006, s.25-27.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

Sivil toplumla işbirliği ve bilinçlendirme:

- Halkın temel haklarla ilgili bilinçlenmesini sağlama;
- Sivil toplumla diyalogu artırma; Temel Haklar Platformu yoluyla bir ağ oluşturma.

AB Kurumları ile üye devletlere tavsiye verme:

- Topluluk hukukunun uygulanmasında, AB kurumları ile üye devletlere yönelik sonuç ve görüş belirleme ile yayımlama;
- AB'de temel haklar hakkında yıllık bir rapor ile yaptığı araştırma ve anketlere dayanan tematik raporlar yayımlama; aynı zamanda temel haklara ilişkin iyi uygulama örneklerinin altını çizme.

Ajans'ın aşağıdakiler hakkında yetkisi yoktur:

- Münferit şikayetleri inceleme veya düzenleyici karar alma yetkileri;
- AB Anlaşması'nın 7. maddesinin amaçları çerçevesinde, AB ülkelerindeki temel hakların durumunu izleme (ağır temel haklar ihlali durumunda bir üye devlete karşı eylemde bulunma olasılığı) veya Topluluk işlemlerinin hukuka uygunluğu ve üye devletlerin hukuki aktarımıyla ilgilenme.

Ajans, AB ile 27 üye devletteki temel hakların durumuna odaklanır. İlgili Ortaklık Konseyi'nin bir kararından sonra aday ülkelerin de gözlemci olarak katılımına açık olacaktır. Konsey ayrıca FRA'ya katılmak üzere AB'yle bir istikrar ve ortaklık anlaşması imzalayan ülkeleri de davet edebilir.

FRA aşağıdakilerden oluşur:

- Yönetim Kurulu (her üye devletten temel haklar bilgisi ve yönetim deneyimi bulunan bir bağımsız kişi, Avrupa Konseyi tarafından atanan bir bağımsız kişi ile iki Komisyon temsilcisi);
- İcra Kurulu (Yönetim Kurulu'nun kararlarını hazırlar);
- Bilimsel Komite (çalışmaların bilimsel kalitesini temin etmek üzere yüksek derecede kalifiye on bir bağımsız kişiden oluşur)
- Müdür (Ajansın görevlerini icra eder ve personelini atar)⁶².

⁶² http://fra.europa.eu/fra/material/pub/RAXEN/RAXEN_CT/Factsheet_TR.pdf

EK 1: Avrupa Konseyi üye devletler

Ülke	Katılım Tarihi	AIHS Taraf (Onay Tarihi)	CPT Taraf (Onay Tarihi)	Ülke	Katılım Tarihi	AIHS Taraf (Onay Tarihi)	CPT Taraf (Onay Tarihi)
Birleşik Krallık	05/05/1949	08/03/1951	24/06/1988	Polonya	26/11/1991	19/01/1993	10/10/1994
Danimarka	05/05/1949	13/04/1953	02/05/1989	Bulgaristan	07/05/1992	07/09/1992	03/05/1994
Fransa	05/05/1949	03/05/1974	09/01/1989	Estonya	14/05/1993	16/04/1996	06/11/1996
Hollanda	05/05/1949	31/08/1954	12/10/1988	Litvanya	14/05/1993	20/06/1995	26/11/1996
Belçika	05/05/1949	14/06/1955	23/07/1991	Slovenya	14/05/1993	28/06/1994	02/02/1994
İrlanda	05/05/1949	25/02/1953	14/03/1988	Çek Cum.	30/06/1993	18/03/1992	07/09/1995
İsveç	05/05/1949	04/02/1952	21/06/1988	Slovakya	30/06/1993	18/03/1992	11/05/1994
İtalya	05/05/1949	26/10/1955	29/12/1988	Romanya	07/10/1993	20/06/1994	04/10/1994
Lüksemburg	05/05/1949	03/09/1953	06/09/1988	Andorra	10/11/1994	22/01/1996	06/01/1997
Norveç	05/05/1949	15/01/1952	21/04/1989	Letonya	10/02/1995	27/06/1997	10/02/1998
Türkiye	09/08/1949	18/05/1954	26/02/1988	Arnavutluk	13/07/1995	02/10/1996	02/10/1996
Yunanistan	09/08/1949	28/11/1974	02/08/1991	Moldova	13/07/1995	12/09/1997	02/10/1997
İzlanda	07/03/1950	29/06/1953	19/06/1990	Makedonya	09/11/1995	10/04/1997	06/06/1997
Almanya	13/07/1950	05/12/1952	21/02/1990	Ukrayna	09/11/1995	11/09/1997	05/05/1997
Avusturya	16/04/1956	03/09/1958	06/01/1989	Rusya	28/02/1996	05/05/1998	05/05/1998
Güney Kıbrıs	24/05/1961	06/10/1962	03/04/1989	Hırvatistan	06/11/1996	05/11/1997	11/10/1997
İsviçre	06/05/1963	28/11/1974	07/10/1988	Gürcistan	27/04/1999	20/05/1999	20/06/2000
Malta	29/04/1965	23/01/1967	07/03/1988	Azerbaycan	25/01/2001	15/04/2002	15/04/2002
Portekiz	22/09/1976	09/11/1978	29/03/1990	Ermenistan	25/01/2001	26/04/2002	18/06/2002
İspanya	24/11/1977	04/10/1979	02/05/1989	Bosna-Hersek	24/04/2002	12/07/2002	12/07/2002
Lihtenştayn	23/11/1978	08/09/1982	12/09/1991	Sirbistan	03/04/2003	03/03/2004	03/03/2004
San Marino	16/11/1978	22/03/1989	31/01/1990	Monako	05/10/2004	30/11/2005	30/11/2005
Finlandiya	05/05/1989	10/05/1990	20/12/1990	Karadağ	11/05/2007	03/03/2004	03/03/2004
Macaristan	06/11/1990	05/11/1992	04/11/1993				

EK 2: Avrupa Birliği Gelişimi Kronoloji

Paris Ant.	Roma Ant.	Brüksel Ant.	Maastricht Ant.	Amsterdam Ant.	Nice Ant.	Lizbon Ant.
Euratom (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)						
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)						
Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)						
Avrupa Topluluğu (AT)						
Avrupa Toplulukları AKÇT, AET AT, 1993 Euratom						
Adalet ve İçişleri Ortak Dışişleri ve güvenlik politikası						
Avrupa Birliği						
Güvenlik Güçleri ve Adalet Alanında İşbirliği						
Avrupa Birliği ve Üye Ülkeler (Katılım Tarihleri)	1957 Belçika Fransa Hollanda Lüksemburg Batı Almanya İtalya	1973 Danimarka Birleşik Krallık İrlanda	1995 Avusturya Filiandiya İsveç 1981 Yunanistan 1986 Portekiz İspanya 1990 Doğu Almanya	1995 Avusturya Filiandiya İsveç 1981 Yunanistan 1986 Portekiz İspanya 1990 Doğu Almanya	2004 Çek Cum. Estonya Güney Kıbrıs Letonya Litvanya Macaristan Malta Polonya Slovakya Slovenya	2007 Bulgaristan Romanya

EK 3: İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme (ile Ek Protokol ve Protokol no. 4, 6, 7, 12 ve 13) 11. Protokol ile değiştirilen metin⁶³

Sözleşme metni, 21 Eylül 1970'te yürürlüğe giren 3 nolu Protokol'ün, 20 Aralık 1971'de yürürlüğe giren 5 nolu Protokol'ün ve 1 Ocak 1990'da yürürlüğe giren 8 nolu Protokol'ün düzenlemelerine uygun olarak değiştirilmişti. Ayrıca, yürürlüğe girdiği 21 Eylül 1970'ten bu yana 5. maddesinin 3. fıkrasına uygun olarak Sözleşme'nin bir parçası olan 2 nolu Protokol'ün metnini içermekteydi. Protokollerin getirdiği bütün bu değişikliklerin veya eklemelerin yerini, yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Kasım 1998'den itibaren 11 nolu Protokol almaktadır. Bu tarihten itibaren, 1 Ekim 1994'te yürürlüğe giren 9 nolu Protokol yürürlükten kaldırılmıştır.

(Yürürlüğe giriş tarihi: Eylül 2003)

Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni, bu Bildirge'de açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını,

Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu göz önüne alarak,

- dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, her şeyden önce, gerçekten demokratik bir siyasal rejime ve insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve saygı esasına bağlı olan temel özgürlüklere derin inançlarını bir kez daha tekrarlayarak,

- aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildirge'de yer alan bazı hakların güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 - İnsan haklarına saygı yükümlülüğü

Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanır.

⁶³ Sözleşme'nin tam metni için; http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3BAA147F-29C9-48CE-AF64-FB85A86B2433/0/TUR_Conven.pdf

BÖLÜM- I- HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

Madde 2 - Yaşama hakkı

1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurunun kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

3.

a) Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması için;

b) Usulüne uygun olarak yakalamak veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;

c) Ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması için.

Madde 3 - İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.

Madde 4 - Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı

1. Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.

2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3. Aşağıdaki haller bu maddede sözü geçen “zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma”dan sayılmazlar:

a) Bu Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen koşullar altında tutuklu bulunan kimseden tutukluluğu veya şartlı salıverilmesi süresince olağan olarak yapılması istenen çalışma;

b) Askeri nitelikte bir hizmet veya inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sayan ülkelerde, bu inanca sahip kimselere zorunlu askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet;

c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz ve afet hallerinde istenecek her hizmet;

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

d) Normal yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

Madde 5 - Özgürlük ve güvenlik hakkı

1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

a) Yetkili mahkeme tarafından mahkum edilmesi üzerine bir kimsenin usulüne uygun olarak hapsedilmesi;

b) Bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulması;

c) Suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere usulüne uygun olarak tutulması;

e) Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliklin, uyuşturucu madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutulması;

f) Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonması veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geri verme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.

3. Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılmalıdır; kişinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

4. Yakalama veya tutulma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde, kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır.

Madde 6 - Adil yargılanma hakkı

1. Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.

3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:

a) Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir avukatın yardımından yararlanmak ve eğer avukat tutmak için mali olanaklardan yoksunsa ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağrılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;

e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.

Ayça Uluseller / Orçun Ulusoy

Madde 7 - Cezaların yasallığı

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre suç sayılmayan bir fiil veya ihmalden dolayı mahkum edilemez. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmal ile suçlanan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Madde 8 - Özel hayatın ve aile hayatının korunması

1. Herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.

Madde 9 - Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.

Madde 10 - İfade özgürlüğü

1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

Avrupa Ve İnsan Hakları Mekanizmaları

2. Görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Madde 11 - Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü

1. Herkes asayiş bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.

Madde 12 - Evlenme hakkı

Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalar uyarınca evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.

Madde 13 - Etkili başvuru hakkı

Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kişiler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir.

Madde 14 - Ayrımcılık yasağı

Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.

Madde 15 - Olağaniüstü hallerde askıya alma

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, Yüksek Sözleşmeci Taraf’ı, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. madde ile 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeyi hiçbir suretle ihlale mezun kılmaz.

3. Bu maddeye göre aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.

Madde 16 - Yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması

10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Taraf’ların yabancıların siyasal etkinliklerini sınırlamalarına engel sayılmaz.

Madde 17 - Hakların kötüye kullanımının yasaklanması

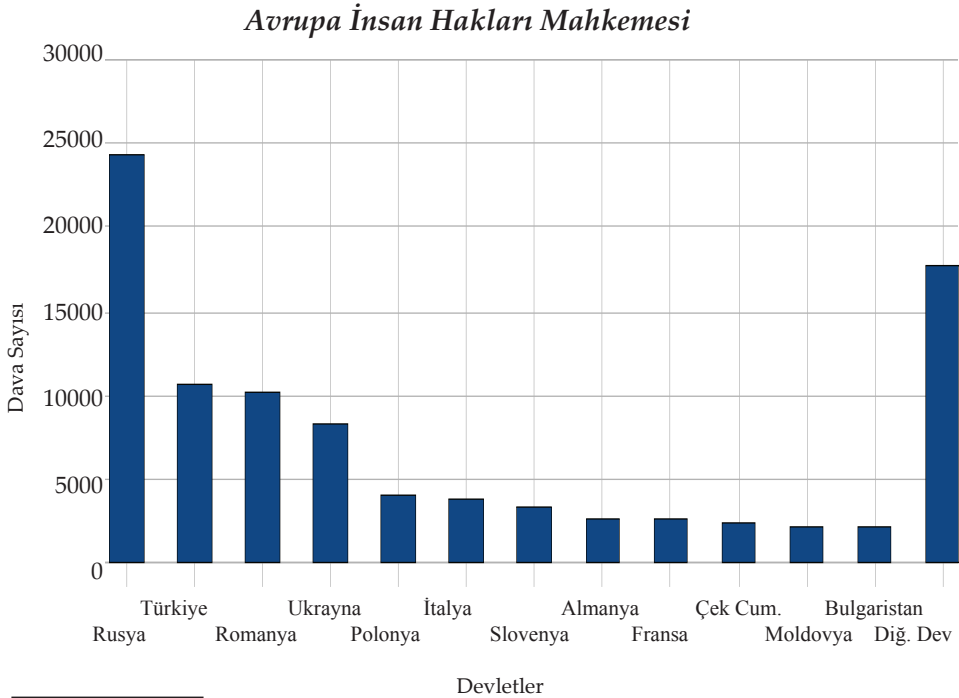
Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz.

Madde 18 - Hakların kısıtlanmasının sınırları

Bu Sözleşme’nin hükümleri gereğince, sözü edilen hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir.

EK 4: 01/09/2008 tarihi itibariyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde devam eden davalar⁶⁴

Ülke	Dava Sayısı	Oran
Rusya	24400	25,80%
Türkiye	10600	11,20%
Romanya	10150	10,70%
Ukrayna	8200	8,70%
Polonya	4100	4,30%
İtalya	3900	4,10%
Slovenya	3300	3,50%
Almanya	2700	2,90%
Fransa	2650	2,80%
Çek Cum.	2450	2,60%
Moldava	2300	2,40%
Bulgaristan	2150	2,30%
Diğer devletler	17750	18,80%
Toplam dava sayısı	94650	

⁶⁴ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=009&CM=8&DF=&CL=ENG>